МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра китайської філології

Кваліфікаційна робота магістра з китайської філології на тему:

МОВНІ РЕАЛІЇ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЇЖІ В РОМАНІ "ПОДОРОЖ НА ЗАХІД": ФУНКЦІЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ.

LINGUISTIC REALITIES OF FOOD DESIGNATION IN THE NOVEL "JOURNEY TO THE WEST": FUNCTION AND REALIZATIONS.

Студентки групи Мкит52-24
факультету східної і слов'янської філології
денної форми навчання
Освітньої програми
Східна філологія: китайська мова і література, переклад, методика навчання
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.060 Східні мови і літератури (переклад включно), перша – китайська
Власюк Іванни Юріївни
Науковий керівник: канд. філол. наук, доц.
Костанда І. О.

Допущена до захисту

«___»_____ 2025 року

Завідувач кафедри

(підпис) (ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОГЛЯД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВНИХ РЕАЛІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЇЖІ 9

1.1. Формування й розвиток концепту «реалія» в контексті мовознавчих теорій 9

1.1.1. Культурно-семіотичний вимір харчових реалій у лінгвокультурному контексті 10

1.1.2. Наукові підходи до типологізації харчових реалій у сучасному мовознавстві 12

1.1.3. Культурно-семантична інтерпретація харчових реалій у літературному дискурсі 13

1.2. Переклад мовних реалій їжі: теоретичні підходи та методика відтворення у сучасних дослідженнях 14

1.2.1. Переклад культурно маркованих елементів у контексті міжмовної та міжкультурної комунікації 14

1.2.2. Лінгвокультурні особливості відтворення китайських харчових реалій у перекладі 16

1.2.3. Когнітивна таксономія Блума як основа формування «дерева рішень» у перекладацькому аналізі харчових реалій 17

1.2.4. Від буквальності до символічної еквівалентності: когнітивно-семіотичні аспекти перекладу у художньому дискурсі 19

1.2.5. Когнітивно-мультимодальний підхід та інноваційні методики навчання у сучасних перекладознавчих дослідженнях 19

1.3. Лінгвокультурна специфіка та дискурсивні особливості функціонування харчових реалій у романі《西游记》 (xīyóu jì) – «Подорож на Захід» 20

1.3.1. Культурно-філософський горизонт харчових реалій: тріада конфуціанство – даосизм – буддизм 21

1.3.2. Семіотика харчових образів: еволюція від матеріального побуту до духовно-сакрального символізму 23

1.3.3. Харчовий код у лінгвокультурному просторі як семіотична система взаємодії знаків і значень 24

Висновки до Розділу 1.....27

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ РЕАЛІЙ ЇЖІ В РОМАНІ «ПОДОРОЖ НА ЗАХІД» 29

2.1. Методологічна основа дослідження мовних реалій на позначення їжі...29

2.2. Об'єкт, предмет і емпіричний матеріал дослідження 31

2.3. Методологічні принципи і критерії відбору та класифікації мовних реалій у художньому тексті 34

2.4. Методологічні підходи та методи аналізу мовних реалій у художньому тексті 37

2.5. Етапи реалізації дослідження та методичний інструментарій аналізу мовних реалій 41

Висновки до розділу 2.....45

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ХАРЧОВИХ РЕАЛІЙ У РОМАНІ «ПОДОРОЖ НА ЗАХІД».....47

3.1. Джерельна, матеріальна та методологічна основа дослідження мовних реалій їжі 47

3.2. Семантико-тематична структура та типологічна класифікація харчових реалій у романі «Подорож на Захід».....49

3.3. Семантична типологія та функціональна класифікація харчових реалій у романі «Подорож на Захід» 53

3.4. Символічно-етичний потенціал харчових реалій як відображення морально-філософського світогляду роману «Подорож на Захід» 84

Висновки до розділу 3.....92

ВИСНОВОК.....95

АНОТАЦІЯ СХІДНОЮ МОВОЮ 99

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 102

ДОДАТОК А 105

ВСТУП

Вибір даної теми зумовлений посиленням міжкультурних взаємин та глобалізаційними процесами, які стимулюють інтерес до вивчення національно маркованих явищ мови й культури. У сучасному світі, де комунікація дедалі більше виходить за межі національних кордонів, аналіз культурних реалій стає не лише лінгвістичним, а й соціокультурним завданням. Знайомство з художньою літературою, зокрема з класичними творами китайського культурного канону, сприяє розширенню культурного горизонту, формуванню толерантності до різних традицій і поглибленню світогляду, що робить подібні дослідження актуальними для сучасної гуманітарної науки.

Проаналізувавши попередні джерела досліджень, ми визначили, що проблематика мовних реалій як особливих одиниць національно маркованої лексики має тривалу наукову традицію як в українській, так і в зарубіжній лінгвістиці. Поняття «реалія» у сучасному розумінні сформувалося на перетині етнолінгвістики, лінгвокультурології та перекладознавства. Одним із перших системних підходів до вивчення реалій та їх класифікації стало дослідження болгарських учених, які визначили реалії як слова й словосполучення, що позначають предмети, явища чи поняття, притаманні лише певній культурі. Саме їхня концепція «неперекладного» та дилема «передати чи пояснити» стала фундаментом для подальшого вивчення реалій у перекладі (Влахова С. та Флорина С., 1960).

У міжнародному перекладознавстві вагомий внесок у розуміння національно-культурних маркерів зробили також Nida, E. A., Venuti, L., Newmark, P., які розглядали культурно зумовлену лексику як носій етнолінгвістичної інформації та підкреслювали важливість інтерпретаційної компетентності перекладача. (Nida, E. A., 1964) вводить поняття «динамічної еквівалентності», підкреслюючи

необхідність врахування культурного фону тексту. (Newmark, P., 1988) виокремлює культурну категорію у своїй класифікації реалій, а (Venuti, L., 1995) описує стратегії форенізації та доместикації як способи відтворення «чужого» у перекладі.

В українському мовознавстві значний внесок зробили Корунець О., який описав способи передачі етнокультурної лексики в різних мовних парах та Карабан В., що аналізував труднощі перекладу термінологічно та культурно навантажених одиниць.

В українському перекладознавстві питання відтворення мовних реалій посідає важливе місце у дослідженнях Шекери Я. В. та Іванова О. С.

Шекера Я. В. розглядає реалії як носії національно-культурної інформації, що вимагають збереження не лише семантики, а й культурного контексту під час перекладу. Дослідниця підкреслює важливість лінгвокультурологічного підходу, який поєднує семантичний, стилістичний і прагматичний аналіз.

(Іванов О. С., 2020) досліджує механізми адаптації іншомовних реалій у перекладі та виокремлює основні способи їх відтворення – транскрипцію, калькування, описовий переклад і функціональну заміну.

Праці цих авторів заклали підґрунтя для подальшого осмислення реалій як маркерів національної ідентичності та ключових елементів культурного коду в перекладознавчому дискурсі.

Актуальність дослідження зумовлена орієнтацією сучасної лінгвістики на вивчення питань перекладу та культурної адаптації мовних реалій, що позначають їжу, у контексті китайської художньої літератури. Роман У Чен’еня «Подорож на Захід» є унікальним джерелом для аналізу, оскільки поєднує побутові описи, міфологічні символи та філософську алегорію. Їжа постає не лише як частина матеріального побуту, а як морально-філософський індикатор духовного розвитку персонажів, засіб сатири й символ очищення.

Мета дослідження полягає у визначенні лінгвокультурної специфіки, семантичної структури та перекладацьких особливостей мовних реалій на позначення їжі в романі «Подорож на Захід», а також у з'ясуванні їхніх функцій у художньому, філософському та культурному контекстах.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

1. узагальнити наукові підходи до трактування поняття «реалія» та з'ясувати місце харчових назв у системі культурно маркованої лексики;
2. розкрити культурно-семіотичний потенціал харчових реалій у китайській традиції;
3. здійснити типологізацію харчових реалій роману «Подорож на Захід» за семантичними й функціональними ознаками;
4. проаналізувати перекладацькі стратегії (форенізацію, доместикацію, калькування, описовий переклад тощо) у відтворенні харчових реалій в англомовних версіях роману;
5. визначити символічні, етичні й філософські функції харчових образів у структурі роману;
6. створити корпус лексем і сформувати модель перекладацького аналізу на основі когнітивної таксономії Блума.

Об'єктом є мовні реалії у романі У Чен'еня «Подорож на Захід».

Предметом є функції та засоби реалізації мовних реалій в тексті роману «Подорож на Захід».

Матеріалом дослідження послужив авторський корпус із 71 лексико-семантичної одиниці, дібраних шляхом суцільної вибірки з оригінального китайського тексту роману 中国古典文学读本丛书, 人民文学出版社, «西遊記» (Zhōngguó gǔdiǎn wénxué dúběn cóngshū, rénmín wénxué chūbǎn shè, «xīyóu jì») – «Збірник китайської класичної літератури для читання, видавництво народної літератури, «Подорож на Захід» на мові оригіналу. Корпус охоплює лексеми

побутового, ритуального, сакрального, метафоричного та комічно-сатиричного типів, а також їхні відповідники в англомовних перекладах Waley, A. «Monkey: A Folk-Tale of China» та Yu, A. C. (Ed. & Trans.) «The Journey to the West».

Методи дослідження

У роботі використано комплекс лінгвістичних, культурологічних і перекладознавчих методів, що забезпечують достовірність результатів:

- дескриптивний метод – для опису семантичних і структурних особливостей лексем;
- порівняльно-зіставний метод – для аналізу перекладацьких відповідників у різних мовних версіях роману;
- семіотичний метод – для розкриття символічних і аксіологічних функцій харчових образів;
- контекстуально-інтерпретаційний аналіз – для встановлення функціональної ролі реалій у тексті;
- кількісний аналіз – для статистичного узагальнення корпусних даних;
- герменевтичний підхід – для інтерпретації художнього тексту як цілісного культурного феномена.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українському китаєзнавстві здійснено цілісний лінгвокультурний і перекладознавчий аналіз харчових реалій у романі «Подорож на Захід».

Практичне значення одержаних результатів

Результати дослідження мають подвійну цінність – теоретичну і прикладну.

З теоретичного боку, вони доповнюють положення лінгвокультурології, семіотики та теорії перекладу, поглиблюючи уявлення про функціонування культурно маркованих одиниць у китайській художній традиції.

З практичного боку, отримані результати можуть бути використані:

- у викладанні практичного курсу перекладу, курсах лінгвокультурології та східної літератури;
- при створенні глосаріїв, навчальних матеріалів і методичних посібників для студентів-китаєзнавців;
- у перекладацькій практиці при роботі з класичними китайськими текстами.

Апробація результатів дослідження

Основні положення та результати дослідження були представлені на Міжнародній науково-практичній конференції «AD ORBEM PER LINGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ», яка відбувалася з 15 по 16 травня 2025 року й відображені у тезовій роботі: «Мовні реалії на позначення фруктів в романі: їжа як відображення казкової реальності роману».

Структура роботи

Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, анотацій східною мовою, списку використаних джерел та додатка. Загальний обсяг роботи становить 108 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОГЛЯД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВНИХ РЕАЛІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЇЖІ

1.1. Формування й розвиток концепту «реалія» в контексті мовознавчих теорій

Проблема мовних реалій як носіїв культурної, етнічної та когнітивної інформації є однією з центральних у сучасній гуманітарній парадигмі, де мовознавство, культурологія та перекладознавство дедалі більше інтегруються в межах антропоцентричного підходу. Однак щоб більш глибоко з'ясувати сутність мовних реалій, доцільно розглянути суміжне поняття – безеквівалентна лексика.

Слова-реалії – це словникові одиниці, які позначають предмети, поняття або ситуації, що не мають аналогів у культурній практиці іншомовної спільноти. До цієї групи входять слова, що відображають елементи побуту, матеріальної та духовної культури, притаманної певному народові (Влахов, С., та Флорин, С., 1960). Такі одиниці переважно трапляються у художніх текстах або в усному мовленні, де вони виконують функцію маркерів етнокультурної ідентичності й не мають точно еквіваленту перекладув іншій мові: власні імена, топоніміка, найменування дуже специфічних для певного регіону предметів побуту, матеріальна і духовна культури, традиції, явища, що характерні для сфер суспільного, економічного і державного життя: позначення їжі тощо (Ковтун, І. С., 2022).

З позицій сучасної лінгвокультурології реалії можна визначити як мовні знаки з підвищеним рівнем культурної насиченості, що репрезентують матеріальний і духовний досвід етносу та формують його когнітивну картину світу.

Реалії, що пов’язані з особистими знаннями та асоціаціями носіїв культури, не є універсальними для представників інших мовних спільнот (Удовіченко Г. М., 2016)

У розвитку терміна «реалії» відбувається перехід від розуміння його як номінативної одиниці до інтерпретації як культурного знака, що поєднує інформаційний, емоційно-оцінний і ціннісний аспекти. Саме це робить категорію реалій релевантною для аналізу таких явищ, як гастрономічна лексика, оскільки їжа виступає не лише предметом побуту, а й символом культури.

Лексема, як відомо є абстрактною одиницею словникового складу, яка охоплює всі можливі граматичні форми певного слова та виступає носієм його основного лексичного значення (Lyons, J., 1977). У XX–XXI ст. реалії дедалі частіше тлумачаться як знаки культурного коду, етномаркери мовної свідомості та індекси ідентичності.

Особливої ваги ці підходи набувають у вивченні харчових реалій, адже їжа у різних культурах – це не лише фізіологічна необхідність, а соціальна, символічна й міфологічна категорія.
У цьому дослідженні харчові реалії розглядаються як етнографічний підвид реалій, що відображають матеріальний і духовний побут народу через мовні назви страв, продуктів, ритуалів споживання та кулінарних символів.

1.1.1. Культурно-семіотичний вимір харчових реалій у лінгвокультурному контексті

Харчові реалії в лінгвокультурології посідають особливе місце, адже їжа – це своєрідна «мова культури», яку розуміють усі народи, але «вимовляють» її за власними правилами та кодами. До харчових реалій належать не лише назви продуктів чи страв, а й терміни кулінарних процесів, форми етикету споживання, а

також метафоричні й аксіологічні конотації, що утворюють цілісний культурний код.

Аксіологія – це вчення про цінності, яке досліджує їх природу, роль у суспільстві та взаємозв'язок із культурними чинниками (Безручко, Є. О., 2023). Харчовий код є аксіологічною системою, у якій через символіку страв та ритуалів закріплюються уявлення про добро і зло, гармонію, чистоту, святість чи гріх.

Їжа в мові є відображенням національної культури, історії, релігії та психології народу. У семіотичному розумінні харчові назви мають багаторівневу структуру значення:

- Денотативний рівень пов'язаний безпосередньо з об'єктом позначення (рис, чай, женьшень) (Ullmann, S., 1962);
- Коннотативний рівень (знаходиться поза концептуальним змістом (Ullmann, S., 1962) передає емоційно-оцінні відтінки («солодкий» як щастя, «гіркий» як досвід);
- Міфологічний рівень містить символічні смисли, закорінені у фольклорних чи релігійних уявленнях (персик безсмертя, плоть монаха Сюаньцзаня).

Харчова лексика створює окремий культурно-смисловий простір, де матеріальні та духовні цінності взаємодіють. Саме через гастрономічні образи реалізується категорія культурної пам'яті: кожна страва або ритуал зберігають у собі «смак» традиції, соціальної ролі та морального ідеалу.

У китайській традиції їжа відображає філософію гармонії інь та ян, мораль і духовну рівновагу. Наприклад:

- 米 (mǐ) – «рис» – символ життя й добробуту;
- 汤 (tang) – «суп» – тепло родинного вогнища;
- 酒 (jiǔ) – «вино» – радість, гостинність, але й спокуса надлишком.

Таким чином, китайські харчові реалії функціонують як елементи конфуціанської етики, буддійської духовності та даоської натуралістичної традиції, формуючи «триєдину» семіосферу гастрономічної культури.

1.1.2. Наукові підходи до типологізації харчових реалій у сучасному мовознавстві

У лінгвокультурологічному та перекладознавчому дискурсі культурно марковані реалії класифікують за різними ознаками: тематичними, функціональними, символічними або еквівалентними у системі культури. Такий підхід дозволяє визначити як роль харчових одиниць у комунікації, так і специфіку їхнього перекладу в міжмовному просторі.

Класифікація реалій за чотирма основними групами:

1. Матеріально-побутові (продукти, знаряддя праці, побутові предмети);
2. Етнографічні (традиції, звичаї, ритуали);
3. Художньо-естетичні (символи, образи, метафори);
4. Соціально-історичні (назви інституцій, титулів, подій) (Корунець, І. В. (2003).

Харчові реалії, відповідно до цієї типології, належать до матеріально-побутової групи, але через свою гнучкість часто переходять в етнографічну або символічну, адже у мові вони позначають не лише предмети споживання, а й цінності, обряди, міфологеми.

Для ілюстрації можна навести кілька прикладів китайських харчових реалій, які поєднують матеріальний і духовний вимір:

- 仙桃 (xiāntáo) – «персик безсмертя», сакральна страва богів;
- 粽子 (zòngzi) – «рисовий трикутник у бамбуковому листі», пам’ять про поета Цюй Юаня;

- 人参 (rénshēn) – «женьшень», знак життєвої енергії (氣 qì).

Такі одиниці демонструють, що навіть побутова лексика у китайській культурі набуває сакрального підтексту, а поняття їжі виходить за межі біологічного задоволення потреб – воно стає маркером філософського та соціального ладу.

1.1.3. Культурно-семантична інтерпретація харчових реалій у літературному дискурсі

Харчові образи в художньому тексті часто виконують роль «моста» між тілесним і духовним, між матеріальною деталлю та символічним змістом. У китайській літературній традиції опис їжі – це спосіб вираження соціальної ієрархії та моральних ідеалів (Schafer, E. H., 1963).

Їжа у художньому творі виступає не лише як елемент опису, а як своєрідна семіотична структура, у якій кожен акт споживання або відмови від нього має етичний підтекст.

Сучасні китайські дослідники підкреслюють, що у класичних романах їжа виконує роль моральної метафори: смачна страва символізує благословення, а сцени надмірності або людожерства стають алегоріями гріха.

У цьому сенсі роман《西游记》(xīyóu jì) – «Подорож на Захід» – показовий приклад, де мотив їжі стає художнім кодом духовної боротьби. Їжа тут виступає межею між святістю й спокусою, між тілом і духом. Кожна страва має смислову функцію, кожна трапеза є випробуванням.

Роман належить до чотирьох великих класичних творів китайського канону (四大名著 sì dà míng zhù) і вирізняється складною духовною структурою, у якій конфуціанські, буддійські та даоські мотиви поєднуються з алегорією подолання

пристрастей. Через описи страв, бенкетів і ритуалів харчування автор розкриває соціальну ієрархію, моральні цінності та ідею духовного вдосконалення.

Таким чином, гастрономічний код роману можна розглядати як особливу модель китайської культурної філософії, де споживання є не лише фізичною дією, а й духовною метафорою очищення, випробування й гармонії.

1.2. Переклад мовних реалій їжі: теоретичні підходи та методика відтворення у сучасних дослідженнях

Проблема відтворення мовних реалій, зокрема харчових, посідає центральне місце у сучасному перекладознавстві, оскільки безпосередньо стосується питань культурної семантики й міжкультурної комунікації. Підхід, що сформувався у працях Кетфорда Дж., Найди Ю., Ньюмарка П., Венуті Л. та Влахова С. й Флорина С., у поєднанні з когнітивними й лінгвокультурологічними студіями, розглядає переклад не як механічну заміну одиниць, а як процес культурного перенесення, де перекладач виступає посередником між двома системами світобачення.

Харчові реалії у цьому контексті є особливо показовими: їх переклад завжди поєднує семантичну точність із культурною адаптацією, оскільки назви страв, інгредієнтів чи ритуалів вбудовані у національну систему цінностей, табу та фольклорних асоціацій.

1.2.1. Переклад культурно маркованих елементів у контексті міжмовної та міжкультурної комунікації

Класичні принципи перекладу безеквівалентної лексики, сформульовані Влаховим С. і Флориним С., охоплюють основні способи: транскрипцію, калькування, описовий переклад, культурну адаптацію та узагальнення або

опущення. Ці прийоми залишаються базовим інструментарієм сучасного перекладача, проте сьогодні вони доповнюються концепціями функціональної релевантності та динамічної еквівалентності.

Динамічна еквівалентність – це створення між перекладеним текстом і його читачем такого ж відчуття, яке існувало б між оригіналом і носієм вихідної мови (Nida, E. A., 1964).

Релевантність (від лат. relevantia – значущість) – це міра відповідності отримуваного результату бажаному; у перекладі – смислова узгодженість між запитом культури-реципієнта і текстом перекладу (Gutt, E.-A., 1991).

Стратегії одомашнення (domestication) та очуження (foreignization) (Venuti, L., 1995), залишаються ключовими у дискусії про переклад реалій: перша тяжіє до наближення тексту до культури цільової мови, друга – до збереження національного колориту.

Сучасні дослідження підкреслюють, що для художнього тексту важливий не буквальний збіг значень, а відтворення культурної функції – естетичного, етичного чи символічного ефекту. У випадку харчових реалій перекладач має балансувати між читабельністю й автентичністю, зберігаючи культурну «смакову ауру» тексту.

Застосування тієї чи іншої стратегії визначається низкою чинників:

1. Skopos – функція тексту у цільовій культурі, з урахуванням точки зору замовника перекладу (Vermeer, H. J., 1978);
2. Жанрово-стилістична домінанта, що визначає вибір лексики й синтаксису (Newmark, P., 1988);
3. Очікування цільової аудиторії, зокрема її фонові знання про культуру оригіналу.

У випадку китайських текстів, де мотиви їжі часто мають ритуальний або сакральний зміст, пріоритетною стає стратегія змішаної адаптації: раціональне

поєднання калькування, транскрипції та опису з коментуванням у примітках або глосарії.

1.2.2. Лінгвокультурні особливості відтворення китайських харчових реалій у перекладі

Китайський харчовий код нерозривно пов'язаний із філософією інь-ян, циклічністю природи та ритуалами гармонії. Тому буквальний переклад страв без урахування їх символіки може призвести до втрати культурного сенсу.

Основні групи китайських харчових реалій, що потребують особливого підходу, такі:

- Ритуально-святкові:

月饼 (yuèbǐng) – «місячний пиріжок», страва Свята середини осені (中秋节 zhōngqiū jié);

粽子 (zòngzi) – «рисовий смаколик» Свята драконячих човнів (端午节 duānwǔ jié).

- Сакрально-алегоричні:

仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя» богині Сіванму (西王母 Xīwángmǔ), згадуються у «Подорожі на Захід»;

人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшень», символ життєвої сили.

- Етично марковані

斋饭 (zhāifàn) – «пісна їжа», знак духовної чистоти;

酒 (jiǔ) – «алкоголь» як символ радості й спокуси водночас.

- Метафоричні формули:

吃苦 (chī kǔ) – буквально «їсти гірке», тобто терпіти труднощі.

В англомовних перекладах роману «Подорож на Захід» вживаються різні стратегії:

Наприклад, (Waley, A.,1942) використовув такий переклад з китайської на англійську мови – peaches of immortality, banquet of the Queen Mother of the West (персики безсмертя, бенкет Королеви-матері Заходу), що є досить читабельно й зменшує «відчуття відчуженості».

У свою чергу (Yu, A. C. (Ed. & Trans.), 2012) переклав з мови оригіналу на англійську xiantao (peaches that grant immortality) (сяньтхао (персики, що дарують безсмертя)), що зберігає китайську ідентичність, проте водночас додає пояснення.

А от (Wu Cheng'en., 2002) використовує позначення divine peaches, elixir fruit (божественні персики, фруктовий еліксир) – помірне калькування з естетичним ефектом.

Ці варіанти демонструють поступовий перехід від адаптації до форенізації: перший зразок зорієнтований на читача, другий – на збереження китайської специфіки, а третій – на створення естетичного балансу між ними.

1.2.3. Когнітивна таксономія Блума як основа формування «дерева рішень» у перекладацькому аналізі харчових реалій

Таксономія Бенджаміна Блума передбачає ієрархічну структуру пізнання – від запам'ятовування до творчого застосування. Ця модель продуктивно переноситься на процес перекладу, де кожен етап вимагає рефлексії, інтерпретації й адаптації (Bloom, B. S. (Ed.)., 1956).

Відтворення культурно маркованих елементів харчового коду може будуватись за моделлю «дерева рішень», що охоплює три етапи:

1. Ідентифікація функції реалії у контексті. Реалії можуть виконувати номінативну (позначення світу речей (Лазуткіна, Ю., Ганнощенко, С., Ємельянов, Д., Миклащук, В., & Турчина, М., 2015), сюжетно-

символічну (ключ до розвитку подій, маркер іронії або символічного підтексту), або культурно-сигнальну функцію (позначення ритуалу, соціального статусу чи табу).

2. Оцінка фонових знань реципієнта.

Результати таких дослідження дають підстави для введення поняття «інтерпретаційної компетентності» як здатності успішно долати будь-які завдання, що вимагають інтерпретації як основного засобу вирішення (Зарецька, О. О., 2022).

Високий рівень обізнаності дозволяє зберігати оригінальні форми (форенізація), тоді як низький рівень потребує описового перекладу або адаптації (Воїнська, І., 2022).

3. Вибір основної стратегії.

1. калька заодно зі транскрипцією: використовується для усталених святкових страв, наприклад: місячний пиріжок.

2. транскрипція з короткою дефініцією: застосовується при першій згадці сакральних або екзотичних реалій, наприклад: xiantao – персики безсмертя.

3. описовий переклад: коли формальна одиниця не має еквівалента у мові перекладу, наприклад: zongzi – клейкий рис, загорнутий у бамбукове листя.

4. культурна примітка та виноска: доречна у випадках, коли символічний шар є критичним для інтерпретації, наприклад: пояснення ритуальних або міфологічних мотивів.

5. функціональний аналог: допустимий лише тоді, коли символ не є унікальним і допускає семантичне наближення у цільовій культурі.

Запропонована модель допомагає уникати механічного перекладу, надаючи перекладачеві когнітивний алгоритм вибору рішень залежно від цільової аудиторії, жанру та символічного потенціалу реалії.

1.2.4. Від буквальності до символічної еквівалентності: когнітивно-семіотичні аспекти перекладу у художньому дискурсі

Художній текст вимагає не буквальної, а семіотичної адекватності (дана модель використовується як інструмент досягнення смислової адекватності при перекладі) (Государська, О. В., 2014). У романі «Подорож на Захід» сцени споживання їжі є метафорами морального випробування, тому перекладач має передати їх не лише як описи страв, а як частину духовної драми.

Перекладач має орієнтуватися на реакцію реципієнта, створюючи аналогічний емоційний і смисловий ефект (Nida, E. A., 1964).

У цьому контексті переклад харчових реалій перетворюється на процес «смислової алхімії», де кожна лексема набуває культурного резонансу. Наприклад:

- 吃苦 (chī kǔ) – «терпіти тяготи» (не буквально «їсти гірке»);
- 仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя», з приміткою про даоську символіку;
- 斋饭 (zhāifàn) – «пісна їжа», що зберігає релігійний контекст.

Сучасна перекладна практика схиляється до комбінованих стратегій – поєднання елементів форенізації, опису й паралельного коментаря, що забезпечує баланс між естетичною цілісністю тексту та інтерпретаційною глибиною для іншомовного читача.

1.2.5. Когнітивно-мультимодальний підхід та інноваційні методики навчання у сучасних перекладознавчих дослідженнях

Сучасні студії перекладознавства визначають три тенденції у вивченні перекладу культурно маркованих одиниць, зокрема реалій їжі:

1. Когнітивно-метафоричний підхід – аналіз харчових реалій як концептів мислення, де «їсти гірке» означає витримати труднощі, а «насититися» – досягти гармонії.

2. Мультимодальний переклад — використання QR-кодів, гіперпосилань, інтерактивних коментарів як способів поєднати автентичність і зрозумілість.

3. Дидактичний вимір (досліджує закономірності процесу навчання, освіти й самоосвіти (Кожедуб, О. В., 2020) – розвиток перекладацької компетентності через корпусні вправи, створення глосаріїв і проектів харчових реалій.

Завдяки цим тенденціям переклад набуває інтердисциплінарного характеру, об'єднуючи технологічні, когнітивні та культурні аспекти. У контексті роману це відкриває перспективу комплексного осмислення гастрономічного коду як системи смислів, що поєднує тілесне, моральне й метафізичне.

1.3. Лінгвокультурна специфіка та дискурсивні особливості функціонування харчових реалій у романі《西游记》 (xīyóu jì) – «Подорож на Захід»

Роман《西游记》 (xīyóu jì) – «Подорож на Захід» належить до «чотирьох великих класичних романів» китайської літератури. Дослідники відзначають його жанрову поліфонію: синтез епічної оповіді, чань-буддійської притчі, даоської міфології, конфуціанської дидактики, комічного фарсу й соціальної сатири. В такому багатоголоссі їжа – не побутова деталь, а семіотичний вузол на перетині тілесного та сакрального, де мова реалій активує культурні коди, формує ритуальну рамку подій, маркує статуси, випробування й спокуси.

Літературознавчі студії сходяться на тезисах про двоїсту оптику роману: реалістичні сцени шляху, побуту, торгівлі, трапез і водночас алегоризація кожної

життєвої дії. В цьому контексті їжа постає медіатором (посередником) між світами: вона належить одночасно до природи (матерія) і культури (ритуал), до тіла (голод або насичення) і духу (жертовність або аскеза), до земного та небесного порядків (селянська каша – бенкет безсмертних).

1.3.1. Культурно-філософський горизонт харчових реалій: тріада конфуціанство – даосизм – буддизм

Художній простір роману У Чен'еня вирізняється винятковою лексичною насиченістю, де мотиви їжі, пиття й трапези є не лише елементом побутового опису, а й символічною формою духовного досвіду. Саме через гастрономічні реалії автор моделює філософську тріаду китайської культури – конфуціанську етику, даоську алхімію та буддійську аскезу.

Конфуціанська норма й соціальний етикет

У конфуціанському світогляді їжа постає як порядок (礼 lǐ), як частина морального устрою суспільства. Ритуал спільної трапези, розсадка, ієрархія подачі страв – усе це елементи, що формують етичну структуру буття. Лексеми 斋饭 (zhāifàn) – «пісна їжа», 酒 (jiǔ) – «алкоголь», 席 (xí) – «застілля» у тексті роману часто маркують не лише сцену бенкету, а й моральний статус персонажа: хто пригощає – виявляє обов'язок; хто приймає – демонструє вдячність; хто відмовляється – проявляє самоконтроль і стриманість.

Таким чином, конфуціанська норма трапези постає як метафора соціальної рівноваги: належна трапеза – «рівновага», надмір – «розлад».

Даоський символізм і сакральні плоди

Даосизм вносить алхімічний вимір у роман. Символічна їжа тут постає як еліксир безсмертя – засіб духовного оновлення. Реалії персики 仙桃 (xiāntáo) – «безсмертя», 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшень», 仙酒 (xiān jiǔ) –

«божественне вино» репрезентують сакральну межу між людським і божественним. Торкання до таких плодів означає випробування моральної зрілості персонажа: передчасне споживання або жадібність спричиняють падіння – комічне або трагічне, змінюється онтологічний статус персонажа. Онтологія – це вчення про буття, розділ філософії, у якому з'ясовуються фундаментальні проблеми існування, розвитку сутнісного, найважливішого (Кожедуб, О. В., 2020).

Отже, харчові образи у даоському ключі є «пороговими знаками»: вони відділяють світ тілесного від світу духовного, а комічна іронія У Чен'еня спрямована на викриття поспішного прагнення до «швидкого спасіння».

Буддійська етика бажання й аскези

Аскеза (від грец. ασκεσις – «вправа»), аскетизм – вид духовної практики, моральний принцип з навмисним самообмеженням й самозреченням з метою відмови від життєвих благ і насолод для самовдосконалення або досягнення морального чи релігійного ідеалу, самовідданість, або виконання важких обітниць; надзвичайна стриманість, помірність, відмова від життєвих благ. Мета аскези – досягти певних духовних цілей або набути надприродних здібностей. Подібна практика поширена у всіх типах традицій і культур. Звідси аскет – людина, що практикує аскезу. Відповідно у ширшому сенсі аскетизм – спосіб життя, що характеризується самообмеженням, скромністю та стриманістю (Бажан М. П., 1974-1985).

Буддизм розкриває протиставлення бажання (欲 yù) – шлях (道 dào), де піст і утримання є практиками очищення. Реалії 斋 (zhāi) – «піст», 素 (sù) – «вегетарне», 供 (gong) – «жертовна їжа» у сценах із 唐僧 (Tángsēng) – «Сюаньцзаном» і його учнями є знаками духовної дисципліни. Кожна спокуса їжею, кожне частування демонів – це випробування здатності подолати прив'язаність до тілесного.

Таким чином, гастрономічний код роману відображає буддійський принцип «помірності як середини»: шлях до просвітлення пролягає між крайнощами голоду та надмірності.

1.3.2. Семіотика харчових образів: еволюція від матеріального побуту до духовно-сакрального символізму

Література підкреслює, що тип і походження страви у романі часто виконують характеротворчу функцію – через їжу автор окреслює моральний і соціальний профіль персонажа:

- «Низова» їжа (каша, овочі, чай) – етос аскези, праці, простоти (селянські родини, монастирські трапези). «Низова» їжа у романі несе позитивну етичну конотацію: вона очищує свідомість, сприяє наближенню до шляху (道 dào), нагадує про скромність і невіддільність духовного від тілесного. Її повторюваність у сюжеті – це форма ритуальної пам’яті, що дисциплінує героїв і контрастує з епізодами надмірності чи людожерства.
- «Висока» їжа (делікатеси, вина, бенкети) – етос статусу, а в сатиричному вимірі – символ надмірності. На противагу їй 珍馐 (zhēnxiū) – «делікатеси», 酒宴 (jiǔyàn) – «вишукані вина», 玉食 yùshí – «небесні бенкети» у романі втілюють етос статусу, влади та насолоди. Вони позначають вертикаль соціальної ієрархії, де право на споживання розкішної їжі є показником привілейованого становища.

Проте в сатиричному вимірі У Чен’ень використовує цей мотив для критики гедонізму та корумпованої «високої» культури. За (Епікуром, 2016) гедонізм (від грец. ἡδονή – задоволення) – напрям в етиці, згідно з яким ціннісним критерієм моралі визнається задоволення (насолода) або уникнення страждань. Саме поняття

використовується для опису матеріально орієнтованого, корисливого погляду на життя.

- Сакральна їжа (персики безсмертя, дивоплоди) – етос випробування, маркер духовної зрілості. Вони функціонують як порогові знаки ініціації, перевіряючи моральну зрілість і духовну готовність героя. Сакральна їжа у романі завжди амбівалентна: вона може стати джерелом прозріння для достойних або причиною покарання для самовільних, жадібних.

Семантика спільної трапези в романі – це модель соціуму: хто сідає першим, хто пригощає, які страви подають – усе це мікросигнали ієрархії та моральної оцінки (Yang, X., 2017).

Таким чином, їжа постає не як елемент опису, а як засіб драматургії: харчові сцени структурують сюжет, посилюють сатиричну напругу й виявляють філософську символіку шляху (道 dào).

1.3.3. Харчовий код у лінгвокультурному просторі як семіотична система взаємодії знаків і значень

У науковій літературі поняття «харчовий код» дедалі частіше розглядається як система знаків, де матеріальне й духовне поєднуються у багаторівневій мережі смислів.

До цієї системи належать:

1) Знаки достатку

До цієї групи належать реалії 米 (mǐ) – «рис», 鱼 (yú) – «риба», 石榴 (shíliu) – «гранат» – традиційні китайські символи плодючості, добробуту та відновлення життя. Вони формують позитивну семантику «повноти буття» й відображають модель гармонії людини з природою. Рис, як основа харчування, уособлює ідеал

стабільності, тоді як риба, що омонімічно співзвучна зі словом надлишок (余 yú), уособлює щасливий баланс матеріального й духовного.

2) Знаки довголіття та безсмертя

Цю категорію утворюють 桃 (táo) – «персик», 人参 (rénshēn) – «женьшень», 仙酒 (xiān jiǔ) – «божественні вина». Вони походять із даоської алхімічної традиції, де їжа постає метафорою життєвої енергії (气 qì) і духовної трансформації. Споживання цих сакральних страв у романі позначає дотик до небесного начала, але також перевірку моральної зрілості: лише «достойні» здатні прийняти їх без наслідків. Таким чином, знак безсмертя є водночас благом і випробуванням – він відділяє сакральне від профанного, духовно зріле від недосконалого.

3) Знаки етики: піст і надмір

Третя група поєднує антиномічні реалії – 斋 (zhāi) – «піст», 素 (sù) – «вегетарне, чисте» напротивагу 酒 (jiǔ) – «вино», 肉 (ròu) – «м’ясо». Ці опозиції втілюють етичну напругу між стриманістю і спокусою, тобто між духовним самоконтролем і тілесною залежністю. Піст постає символом очищення, самодисципліни та внутрішнього світла, тоді як надмір у їжі маркує втрату міри, розлад і деградацію духу. На рівні тексту вони формують моральну архітектоніку сюжету, визначаючи динаміку падіння і відродження персонажів.

4) Знаки випробування і спокуси

Останній тип охоплює ситуації частувань демонів, «святкових» оман і гастрономічних пасток, у яких їжа стає маскою небезпеки. За формою – це гостинність, за суттю – випробування. Такі епізоди структурно нагадують біблійні сцени спокуси, але в китайському контексті вони виражають буддійську концепцію кармічної перевірки.

Демонічна трапеза в «Подорожі на Захід» – це алегорія духовного зсуву, коли тілесна насолода виявляє внутрішню слабкість героя. Таким чином, знак частування

перетворюється на моральний індикатор шляху, що окреслює межу між «справжнім» і «оманливим».

Ці знаки взаємодіють у драматургії подорожі, створюючи динамічний семіотичний простір, де матеріальний рівень поступово «підтягується» до метафізичного. У результаті харчування перетворюється на живлення духу, спокуса – на алегорію падіння, а помірність – на передумову просвітлення.

Таким чином, харчовий код роману функціонує як універсальна семіотична структура, що поєднує моральне, соціальне й космологічне начало. Через їжу виявляється головна ідея роману – духовна трансформація як подолання тілесної жадоби.

Висновки до Розділу 1

Проведений аналіз свідчить, що феномен мовних реалій, зокрема харчових, належить до найскладніших і найрепрезентативніших у сфері лінгвокультурології та перекладознавства. Сучасна наука розглядає реалії не лише як одиниці безеквівалентної лексики, а як культурні знаки, що відображають систему цінностей, міфологічних уявлень і соціальних норм конкретного етносу.

У підрозділі 1.1 обґрунтовано, що харчові реалії становлять особливий тип лінгвокультурних одиниць, у яких поєднано матеріальне, символічне та духовне. Їжа у китайській культурі – це не просто побутова категорія, а виразник гармонії між тілом і духом, людиною і природою. Через гастрономічні образи реалізуються фундаментальні філософеми – порядок (конфуціанство), алхімічне перетворення (даосизм) і звільнення від пристрастей (буддизм).

У підрозділі 1.2 проаналізовано основні перекладознавчі підходи до відтворення культурно маркованих одиниць. Показано, що переклад харчових реалій потребує не лише лексичної точності, а й культурної релевантності. Класичні принципи (Влахов, Флорин, Nida, Venuti, Newmark) еволюціонують у напрямі динамічної та функціональної еквівалентності, а сучасні дослідження – у напрямі когнітивно-метафоричного, мультимодального та дидактичного підходів. Перекладач у цьому контексті виступає культурним аналітиком, здатним передавати не лише значення, а й ціннісну семантику тексту.

У підрозділі 1.3 розкрито специфіку функціонування харчових реалій у дискурсі роману «Подорож на Захід». Їжа у творі виконує багатошарову роль – від побутової деталі до морально-філософського символу. Харчовий код роману поєднує конфуціанську ритуальність, даоську алхімічність і буддійську аскетичність, формуючи єдиний культурно-філософський горизонт. Через

повторювані мотиви споживання, відмови, спокуси та насичення реалізується духовна драма очищення – головний сюжет подорожі як шляху до просвітлення.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що проблема перекладу й інтерпретації харчових реалій у романі «Подорож на Захід» має як теоретичну, так і практичну значущість. Вона демонструє взаємопов’язаність мови, культури й мислення, відкриває можливості для розроблення нових перекладацьких моделей і глосарних систем. Нерозв’язаною залишається потреба у створенні повної типології харчових реалій китайської класики та виробленні методики їх адекватного перекладу українською мовою.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ РЕАЛІЙ ЇЖІ В РОМАНІ «ПОДОРОЖ НА ЗАХІД»

2.1. Методологічна основа дослідження мовних реалій на позначення їжі

Методологічна основа будь-якого лінгвокультурного дослідження визначається поєднанням загальнонаукових принципів пізнання, спеціальних філологічних підходів та конкретних методів аналізу текстового матеріалу. У межах даної кваліфікаційної роботи методологічна система вибудовується з урахуванням інтеграції лінгвістичних, культурологічних, семіотичних і перекладознавчих підходів, що забезпечують комплексне вивчення мовних реалій їжі як багаторівневого феномена культури.

Вихідними у дослідженні є антропоцентричний (людина, яка використовує певну мову, має владу над нею (Попова, Т. С., 2020) та лінгвокультурологічний підходи (де присутні визначення цілей, завдань, змісту, методів та форм його реалізації (Сніговська, О., 2023), які орієнтують аналіз на виявлення взаємозв’язку мови, культури й мислення. Ці підходи дозволяють розглядати мовні одиниці не ізольовано, а у зв’язку з духовною системою певного етносу, зокрема китайського, де концепт їжі є важливим маркером світоглядних, етичних і філософських установок.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять положення сучасної лінгвістики, перекладознавства й культурології, висвітлені у працях зарубіжних і вітчизняних учених – Влахова С. та Флорина С., Nida, E. A., Newmark, P., Venuti, L., Корунця І. В., а також сучасних китайських дослідників Yang, X. та Zhang, Y., які

аналізують семіотичні та культурні аспекти харчових образів у художньому дискурсі. Зазначені праці формують багатовимірну теоретичну основу для аналізу лексем на позначення їжі як культурно-символічних кодів, що відображають специфіку національної картини світу.

Методологія дослідження спирається на низку базових наукових принципів:

1. Принцип системності забезпечує розгляд харчових реалій як складових цілісної лінгвокультурної системи, де кожен мовний елемент має визначене місце у структурі тексту й культурному контексті. У межах роману ця системність проявляється у взаємодії лексичних, міфологічних і філософських компонентів, що формують єдине семантичне поле.

2. Принцип інтердисциплінарності передбачає інтеграцію методів і концепцій суміжних галузей – лінгвістики, культурології, семіотики, філософії та перекладознавства. Завдяки цьому забезпечується комплексне осмислення феномену їжі як одночасно лінгвістичного, культурного та художнього явища.

3. Принцип функціоналізму орієнтує на дослідження мовних одиниць у дії – у межах їхніх комунікативних, семантичних і символічних функцій. Це дозволяє розглядати харчові реалії не лише як номінативні елементи, а й як засоби реалізації культурних смислів та авторських інтенцій.

4. Герменевтичний принцип (від грец. hermeneutikē – «тлумачення») визначає необхідність інтерпретації художнього тексту як цілісного культурного феномена, де значення слова формується у взаємодії з контекстом, традицією, жанровими особливостями та світоглядом автора (Gadamer, H.-G., 1960).

У межах даного дослідження роман «Подорож на Захід» розглядається не лише як літературний твір, а як семіотичний простір культури, у якому мотив їжі функціонує як засіб вираження філософської тріади – конфуціанства, даосизму та буддизму. Такий підхід дозволяє поєднати лінгвістичний аналіз текстових одиниць

із культурно-філософським осмисленням харчових образів, виявляючи їхню роль у побудові духовного світу персонажів і ціннісної системи китайської культури.

Важливу теоретичну опору становить також концепція «мовної картини світу» (Vetrov, V., 2021), відповідно до якої лексика на позначення їжі є одним із ключових фрагментів колективного світобачення. У межах китайської культурної традиції вона втілює уявлення про гармонію, моральну чистоту, тілесне та духовне вдосконалення, що формують підґрунтя етичної моделі поведінки людини.

З перекладознавчого погляду методологічна база спирається на теорію динамічної еквівалентності (Nida, E. A., 1964) та дилему доместикації – форенізації (Venuti, L., 1995), що дозволяє простежити особливості відтворення харчових реалій у перекладі й проаналізувати, як вибір перекладацької стратегії впливає на сприйняття культурного контексту українським читачем. У межах цієї методики важливим є також принцип функціональної релевантності (Newmark, P., 1988), який орієнтує перекладача на передачу не лише денотативного значення (яке пов'язане безпосередньо з денотатом – об'єктом визначення (Nida, E. A., 1964), а й емоційно-естетичного потенціалу реалії.

Таким чином, методологічна основа даного дослідження визначається синтезом лінгвокультурологічного, семіотичного, перекладознавчого та герменевтичного підходів. Їх поєднання забезпечує багаторівневу інтерпретацію харчових реалій – як мовних одиниць, як знаків культури та як інструментів художнього смислотворення, що в сукупності дозволяє відтворити цілісну картину функціонування «їжі» як концепту у культурно-семіотичному просторі роману «Подорож на Захід».

2.2. Об’єкт, предмет і емпіричний матеріал дослідження

Об’єктом цього дослідження є мовні реалії їжі в романі У Чен’еня «Подорож на Захід», тобто лексико-семантичні одиниці, що позначають матеріальні та духовні явища, пов’язані з харчуванням у китайській культурі. До них належать номінації конкретних страв, напоїв, інгредієнтів, кулінарних процесів, ситуацій споживання їжі, а також лексеми, пов’язані з ритуалами, символами й метафорами, у яких мотив їжі виступає як ключовий культурний знак. У цьому сенсі об’єкт охоплює як побутову, так і філософсько-символічну площину функціонування харчових образів у художньому світі роману.

Предметом дослідження виступає функціонально-семантична структура й культурна символіка харчових реалій, а також способи їх перекладацького відтворення в англомовних версіях роману. Зокрема, дослідження ґрунтується на порівнянні перекладів Waley, A. «Monkey: A Folk-Tale of China» та Yu, A. C. (Ed. & Trans.) «The Journey to the West», які репрезентують два різні перекладацькі підходи – адаптивно-доместикаційний і форенізуючо-коментований. Предметний аналіз зосереджується на тому, як лексеми на позначення їжі виконують текстотвірну, символічну та ідеологічну функції, і яким чином ці функції зберігаються або трансформуються у процесі перекладу.

Матеріалом дослідження став авторський корпус харчових реалій, створений шляхом суцільного відбору з повного тексту роману в оригіналі. 71 лексичні одиниці, які були опрацьовані за контекстною функцією (побутова, ритуальна, символічна, комічна тощо); філософською належністю (конфуціанська, буддійська, даоська або змішана) та способом відтворення у перекладах Waley, A. та Yu, A. C. (Ed. & Trans.).

Таке деталізоване структурування забезпечило можливість не лише якісного, але й кількісного аналізу зібраних одиниць, дозволивши простежити системні закономірності вживання харчових назв у художньому дискурсі.

Зібраний корпус було тематично розподілено на п’ять основних груп за функціональною ознакою:

1. Побутові реалії – позначення звичайних продуктів харчування та щоденних страв (米 (mǐ) – «рис», 茶 (chá) – «чай», 菜 (cài) – «овочі», 粥 (zhōu) – «каша»), що відображають реалії матеріальної культури.

2. Ритуальні реалії – лексеми, пов’язані зі святами, обрядами або поминальними трапезами (月饼 (yuèbǐn) – «місячні тістечка», 粽子 (zongzi) – «цзунцзи», 供 (gong) – «підношення»), які засвідчують сакрально-обрядову функцію їжі.

3. Сакральні реалії – елементи міфологічного коду, пов’язані з безсмертям і трансцендентністю (仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя», 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», 仙酒 (xiān jiǔ) – «нектар безсмертних»), що символізують духовне очищення та божественну благодать.

4. Метафоричні реалії – стійкі мовні сполуки, у яких мотив їжі набуває переносного, морально-філософського змісту (吃苦 (chī kǔ) – «терпіти труднощі», 吃亏 chī kuī – «зазнати втрати»), відображаючи концепти страждання, покори та кармічного очищення.

5. Комічно-сатиричні реалії – сцени обжерливості, людожерства та карнавального викривлення (吃人 (chī rén) – «їсти людей», 饭僧 (fàn sēng) – «з’їсти монаха»), у яких мотив їжі використовується як засіб сатиричного висміювання людських вад і демонічної природи бажань.

Загальна кількість контекстів, у яких зафіксовано харчові реалії, перевищує 100, що надає дослідженню статистичної репрезентативності й дозволяє розглядати цей лексичний пласт як системоутворювальний елемент образно-семіотичного простору роману.

Паралельно з китайським оригіналом для порівняння було використано англомовні переклади Yu, A. C. (Ed. & Trans.) та Waley, A. орієнтується на адаптивно-доместикаційну стратегію, прагнучи забезпечити стилістичну плавність і доступність тексту для англомовного читача. Yu, A. C. (Ed. & Trans.) дотримується форенізуючої позиції, зберігаючи китайські культурні реалії, термінологічну точність і супроводжуючи текст розлогими коментарями. Таке двополюсне порівняння дозволяє виявити закономірності перекладацьких рішень і визначити ступінь збереження культурно-семіотичного змісту у процесі міжмовної трансляції.

2.3. Методологічні принципи і критерії відбору та класифікації мовних реалій у художньому тексті

Наукова достовірність будь-якого лінгвокультурного дослідження безпосередньо залежить від обґрунтованості принципів відбору та класифікації емпіричного (емпірія – людський досвід, сприйняття зовнішнього світу за допомогою органів чуття (Locke, J., 1690) матеріалу. Саме ці принципи забезпечують репрезентативність вибірки, системність аналітичних процедур і логічну послідовність узагальнень. У межах даної роботи добір і класифікація мовних реалій їжі в романі У Чен'еня «Подорож на Захід» здійснювалися відповідно до комплексу методологічних положень, що поєднують лінгвістичні, семіотичні та культурологічні критерії.

Принципи відбору матеріалу

1. Принцип репрезентативності. Дослідження охоплює повний текст роману – 100 розділів у китайському оригіналі, що дало змогу виявити 71 базові лексеми і словосполучення, безпосередньо або опосередковано пов'язаних із семантичним полем «їжа». Такий підхід гарантує всеохопність матеріалу і дозволяє уникнути фрагментарності аналізу.

2. Принцип семантичної релевантності. До корпусу включалися лише ті одиниці, які мають безпосереднє або переносне гастрономічне значення – тобто позначають продукти, процеси приготування, вживання, а також виражають морально-філософські смисли через образ їжі (仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя», 吃苦 (chī kǔ) – «їсти гірке» або «терпіти труднощі»). Такий критерій дозволив відмежувати релевантні лексеми від випадкових побутових згадок.

3. Принцип контекстуальної залежності. Кожна одиниця аналізувалася не ізольовано, а у межах її конкретного контексту – із урахуванням наративної ситуації, характеристик персонажів, жанрового регістру та функціональної ролі в сюжеті. Це дало змогу фіксувати не лише лексичне значення, а й прагматичну функцію, наприклад: чи виступає харчова реалія маркером розкоші, сакральності, комізму або моральної деградації.

4. Принцип культурної маркованості. До аналізу включалися лексеми, у яких простежується національно-культурна специфіка китайської цивілізації – ритуальні формули, сакральні продукти, міфологічні страви, а також фразеологізми й метафори, що втілюють традиційні філософські категорії (інь–ян, дао, гармонія, очищення тощо). Завдяки цьому підхід виходить за межі суто лексичного аналізу, набуваючи культурно-антропологічного виміру.

5. Принцип функціонально-семіотичної ієрархії. Усі реалії розглядаються як знаки певного культурного рівня – побутового, соціального, релігійного або філософського. Така ієрархічна перспектива дозволяє простежити, як конкретні мовні одиниці взаємодіють у системі значень, формуючи багаторівневу семіотичну структуру художнього світу роману.

Застосування зазначених принципів забезпечило цілісність і методологічну узгодженість корпусу, у межах якого кожна лексема розглядається не лише як назва

предмета чи дії, а як носій культурного досвіду, етичного ідеалу та колективної пам’яті китайського народу.

Етапи класифікації мовних реалій

Класифікація зібраних даних здійснювалася у кілька послідовних етапів, що відображають логіку переходу від поверхневого (лексико-тематичного) рівня до глибинного (філософсько-семіотичного).

Етап 1 – лексико-тематичне групування. На початковому етапі всі зафіксовані слова й словосполучення були поділені на базові (назви страв, напоїв, інгредієнтів) і похідні (лексеми у складі фразеологізмів, метафор, порівнянь). Це дозволило сформувати первинну семантичну сітку поля «їжа» та визначити основні напрямки її функціонування у тексті.

Етап 2 – функціонально-смислове розмежування. Далі здійснено розподіл лексем за провідною функцією у контексті:

- описова (реалістичне позначення побутових предметів);
- ритуальна (участь у релігійних обрядах або жертвах);
- сакральна (зв’язок із міфологічним або трансцендентним світом);
- морально-дидактична (вираження етичних ідей через їжу);
- комічна або сатирична (зображення обжерливості, людських вад);
- метафорична (переносне вживання в абстрактному сенсі).

Етап 3 – культурно-філософське маркування. Кожну одиницю було віднесено до однієї або кількох світоглядних систем:

- конфуціанської, де мотив їжі пов’язаний із поняттями порядку, гармонії та соціальної ієрархії;
- даоської, де домінує образ алхімічного перетворення й пошуку безсмертя;
- буддійської, що акцентує на стриманості, очищенні та відмові від матеріального.

У результаті сформовано триступеневу модель інтерпретації «їжа – ритуал – символ», яка дозволяє простежити еволюцію смислів: від матеріального до духовного, від побутового до філософського. Вона стала основою для подальшого функціонально-семантичного аналізу корпусу та створення системної карти харчових реалій.

Кінцевою метою класифікації є відображення того, що кожен лексичний елемент у романі виконує певну роль у структурі культурного простору твору – від етнографічного маркера матеріальної культури до етичного індикатора духовних цінностей. Такий підхід дозволяє не лише впорядкувати матеріал, а й реконструювати внутрішню логіку китайського світогляду, у якому мотив їжі постає універсальним кодом буття.

2.4. Методологічні підходи та методи аналізу мовних реалій у художньому тексті

Науково-дослідницький інструментарій визначає глибину, системність і достовірність результатів аналізу, тому вибір методів у цій роботі зумовлений необхідністю комплексного підходу до вивчення феномена харчових реалій у романі У Чен’еня «Подорож на Захід». Методологічна стратегія спирається на міждисциплінарну синергію (підвищена результативність спільної дії чинників порівняно з тими ж, які діють окремо (Haken, H., 1983) мовознавчих, культурологічних і перекладознавчих принципів, що дозволяє розглядати їжу як лінгвістичну, семіотичну та філософську категорію.

У ході дослідження було застосовано п’ять взаємодоповнювальних методів:

1. Лінгвокультурний підхід становить основний напрям аналізу, оскільки дозволяє трактувати харчові реалії як знаки культури, що відображають духовні цінності, соціальні норми й символічні уявлення китайського народу.

Мова виступає формою втілення культурного досвіду нації, а отже, кожна одиниця лексикону несе у собі етнокультурний зміст. У межах цього методу аналіз лексики на позначення їжі передбачав тлумачення не лише її денотативного значення, а й конотативного та міфологічно-символічного рівнів.

Для кожної лексеми визначалися три взаємопов'язані площини:

- денотативна – предметне значення (酒 (jiǔ) – «алкоголь, напій»);
- конотативна – емоційна, етична або релігійна оцінка (酒 (jiǔ) – «алкоголь, напій» як символ радості або спокуси);
- міфологічно-символічна – асоціації з ритуалами, легендами, філософськими уявленнями (仙酒 (xiān jiǔ) – «божественне вино»).

Завдяки цьому методові виявлено аксіологічну (ціннісну) структуру китайської картини світу, у якій матеріальне (їжа) постає метафорою духовного (гармонія, благочестя, безсмертя), а сам процес споживання їжі набуває сакрально-етичного значення.

2. Семантичний аналіз спрямований на виявлення лексико-граматичної специфіки харчових реалій і визначення динаміки їхніх значень у різних контекстах.

Метод охоплює такі етапи:

- структурно-семантичний опис – дослідження морфемного складу, типів словотворення, полісемії та синонімії;
- контекстуальний аналіз – простеження зміни значення залежно від ситуації або наративного середовища;
- прагматичну інтерпретацію – виявлення впливу комунікативної мети та позиції мовця на семантичну реалізацію одиниці.

Наприклад, у фразі 吃苦 (chī kǔ) – «їсти гірке» дієслово 吃 (chī) – «їсти» переходить у сферу моральної метафорики, означаючи здатність терпіти труднощі, а лексема 桃 (táo) – «персик» у сполученні 仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя» набуває сакрального значення як символ безсмертя. Отже, семантичний метод

дозволяє встановити механізми переходу від буквального значення до символічного, а також визначити, як конкретні харчові одиниці стають універсальними культурними конструктами.

3. Порівняльно-перекладознавчий підхід зумовлений подвійною спрямованістю дослідження – аналізом як оригінального китайського тексту, так і його англомовних інтерпретацій. Метод базується на положеннях теорії динамічної еквівалентності Nida, E. A. та концепції форенізації – доместикації Venuti, L.

Порівняльний аналіз дозволив визначити:

- які стратегії перекладу застосовують Waley, A. та Yu, A. C. (Ed. & Trans.) для передачі культурно маркованих харчових лексем;
- наскільки збережено символіку та філософське навантаження образів їжі;
- які типи перекладацьких трансформацій переважають: екзотизація, описовий переклад, адаптація, транслітерація, функціональний аналог тощо.

Приклади:

- 仙桃 (xiāntáo) – у Waley, A. «peaches of immortality» (адаптована калька);
- 人参果 (rénshēn guǒ) – у Yu, A. C. (Ed. & Trans.) «the ginseng fruit» (форенізуючий переклад);
- 斋饭 (zhāifàn) – перекладено як «vegetarian meal», що нейтралізує буддійський підтекст.

Такі зіставлення дають змогу простежити трансформацію культурного змісту при переході від китайської до англійської картини світу, а також визначити ефективність перекладацьких стратегій у збереженні семіотики тексту.

4. Для верифікації отриманих результатів і підвищення об’єктивності аналізу застосовано елементи кількісного й статистичного опрацювання даних. На основі авторського корпусу (71 одиниць) було здійснено підрахунок частотності вживання різних груп харчових реалій та їхніх функціональних пропорцій.

Отримані дані систематизовано й виділено: співвідношення побутових, ритуальних, сакральних, метафоричних і комічних реалій; частку одиниць із позитивною (етичною) та негативною (сатирично-спокусливою) семантикою; динаміку тематичних мотивів у сюжеті (наприклад, спокуси).

Кількісний метод виконує допоміжну, але важливу функцію – він забезпечує емпіричну підтверджуваність якісних спостережень, створює можливість візуалізації тенденцій та сприяє об'єктивному опису закономірностей функціонування харчових образів.

5. Герменевтичний аналіз спрямований на інтерпретацію духовно-філософських смислів, прихованих за конкретними харчовими образами. Цей метод спирається на ідеї згідно з якими художній текст є поліфонічним простором, у якому взаємодіють автор, культура й читач (Dimitrov, C., 2018).

У межах роману герменевтика дозволяє осмислити мотив їжі як моральний індикатор духовного шляху: спокуса – падіння – очищення – гармонія. Так, сцени людожерства демонів інтерпретуються як алегорія ненаситності духу; бенкети безсмертних – як ілюзія спасіння; а буддійські пости та заборони на м'ясо – як символ внутрішнього очищення.

Застосування герменевтичного підходу забезпечує вихід за межі дескриптивного аналізу, відкриваючи можливість розглядати лінгвістичну форму у зв'язку з її етико-філософським та культурним змістом.

Таким чином, поєднання всіх цих методів формує цілісну методологічну систему дослідження. Її синтетичний характер дозволяє розглядати харчові реалії не лише як елементи мови, а як багатовимірні носії культурного знання, через які відтворюється ціннісна, духовна та філософська структура китайського світорозуміння, втілена у романі «Подорож на Захід».

2.5. Етапи реалізації дослідження та методичний інструментарій аналізу мовних реалій

Будь-яке лінгвокультурне дослідження потребує чіткої поетапної організації, що забезпечує логічну послідовність дій, системність обробки матеріалу й наукову достовірність отриманих результатів. У межах даної кваліфікаційної роботи весь процес дослідження харчових реалій у романі У Чен'еня «Подорож на Захід» був структурований у п'ять послідовних етапів, які відображають поступовий перехід від емпіричного збору даних до їх теоретичного узагальнення та інтерпретації.

Етап 1. Визначення теоретичних орієнтирів і концептуального апарату – формування понятєво-термінологічної бази, що спирається на досягнення сучасної лінгвістики, перекладознавства та культурології. Уточнено зміст ключових понять: реалія, мовна реалія, культурна маркованість, семантика, функція, символ, інтерпретація, еквівалентність.

Теоретичною основою дослідження стали праці Nida, E. A., Newmark, P., Venuti, L., Корунця В. І., Влахова С. та Флорина С., а також сучасних китайських дослідників Zhang, Y. і Jia, T. у яких розроблено положення про семіотику їжі, символіку ритуалу та філософію перекладу.

На основі цих положень було сформульовано робочу гіпотезу: харчові реалії у романі «Подорож на Захід» виконують не лише описову, а й філософсько-символічну функцію, відображаючи морально-релігійний код китайської культури та її ціннісні орієнтири.

Етап 2. Відбір і систематизація мовного матеріалу – харчових реалій із повного тексту роману в оригіналі. Відбір здійснювався з урахуванням кількох критеріїв:

- наявність у лексеми прямого або переносного значення, пов'язаного зі сферою харчування;

- культурна або філософська маркованість контексту;
- функціональна значущість сцени (бенкет, піст, жертва, спокуса тощо).

Результатом стало укладання авторського корпусу з 71 одиниць. Корпус було впорядковано за п’ятьма семантико-функціональними групами: побутові, ритуальні, сакральні, метафоричні та комічно-сатиричні реалії. Така систематизація забезпечила баланс між кількісною повнотою й якісною глибиною опису, створивши підґрунтя для подальшого аналізу.

Етап 3. Лінгвістичний і культурний аналіз охоплював двоаспектний аналіз: лінгвістичний – семантичний, морфологічний, контекстуальний та культурний – ціннісно-символічний і філософський.

На лінгвістичному рівні вивчалися:

- морфемна структура (поєднання «женьшень» + «плід» утворює образ 人参果 (rénshēn guǒ) – «рослини духовної сили»);
- синтаксична сполучуваність (із дієсловами 吃 (chī) – «їсти», 饮 (yǐn) – «пити», 供 (gong) – «жертвувати»);
- контекстуальні варіації значення (吃苦 (chī kǔ) – «їсти гірке» означає «терпіти»).

На культурному рівні досліджувалися символічні аспекти у трьох світоглядних системах:

- конфуціанській, де їжа ототожнюється з гармонією та соціальною впорядкованістю (斋饭 (zhāifàn) – «пісна їжа» як акт моральної стриманості);
- даоській, де сакральні продукти символізують духовне безсмертя (仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя», 仙酒 (xiān jiǔ) – «божественне вино»);
- буддійській, де мотив утримання від їжі позначає шлях аскези (素 (sù) – «вегетеріанський», 供 (gong) – «жертвений»).

Таким чином, на цьому етапі харчові реалії аналізувалися як культурні знаки, що кодують світоглядні моделі та етичні принципи китайської цивілізації.

Етап 4. Порівняльно-перекладознавчий аналіз полягав у зіставленні китайського оригіналу з англомовними перекладами Waley, A. та Yu, A. C. (Ed. & Trans.). Метою було простежити, як харчові реалії відтворюються іншомовними засобами та як змінюється їхнє культурно-семіотичне навантаження.

Порівняльний аналіз охоплював:

- типи перекладацьких трансформацій (калькування, опис, узагальнення, адаптація, опущення);
- стратегії перекладу – доместикація (пристосування до культурної традиції цільової мови) та форенізація (збереження культурної іншості);
- втрати та компенсації символічного змісту.

Наприклад:

- 仙桃 (xiāntáo) – «peaches of immortality» – калька з частковою адаптацією;
- 斋饭 (zhāifàn) – «vegetarian meal» – нейтралізація релігійного підтексту;
- 吃人 (chī rén) – «man-eating demons» – семантичне зміщення від моральної до міфологічної площини.

Результати показали, що навіть при збереженні змістової точності спостерігається культурна асиметрія – глибинна символіка китайських харчових образів у перекладах часто редукується до описового або фольклорного рівня.

Етап 5. Узагальнення результатів і верифікація полягали у синтезі отриманих результатів і побудові узагальненої інтерпретаційної моделі функціонування харчових реалій. Було опрацьовано частотність уживання кожної групи реалій; співвідношення між побутовими, ритуальними, сакральними та метафоричними елементами; еволюцію мотиву їжі від матеріального до духовного рівня; динаміку семіотичних змін у межах філософської тріади конфуціанство – даосизм – буддизм.

Для верифікації результатів застосовано повторний контекстуальний аналіз і взаємну перевірку перекладацьких рішень.

Інструментарій дослідження

Комплексний характер роботи зумовив використання як традиційних, так і цифрових дослідницьких засобів. До інструментарію дослідження належать:

- текст роману «Подорож на Захід»;
- база даних харчових реалій (таблиці у форматі Word, що містять 71 позицію) – глосарій термінів із китайськими ієрогліфами, піньїнем та українськими еквівалентами;

Такий інструментарій забезпечив поєднання якісного і кількісного аналізу, дозволяючи одночасно простежити статистичні закономірності й здійснити глибинне інтерпретаційне прочитання харчових образів як носіїв культурної пам’яті та філософського змісту.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було визначено теоретико-методологічні засади дослідження мовних реалій їжі в романі У Чен'еня «Подорож на Захід». Розділ обґрунтовує наукові підходи, принципи, методи та інструменти, які забезпечують цілісність і системність аналізу феномена харчових лексем як носіїв культурного змісту.

Методологічну основу становить синтез лінгвокультурологічного, семіотичного, перекладознавчого та герменевтичного підходів, що дозволяє розглядати їжу не лише як об'єкт матеріальної культури, а як складний мовно-символічний конструкт. Антропоцентрична та лінгвокультурологічна перспектива забезпечує виявлення взаємозв'язку між мовою, мисленням і культурою, тоді як герменевтичний та функціоналістський підходи сприяють інтерпретації харчових образів як засобів вираження морально-філософських ідей китайського світорозуміння.

Уточнено об'єкт і предмет дослідження, визначено п'ять семантико-функціональних груп харчових реалій – побутові, ритуальні, сакральні, метафоричні та комічно-сатиричні, що відображають різні рівні культурної семіотики роману. Розроблено принципи відбору та класифікації матеріалу – репрезентативності, семантичної релевантності, контекстуальної залежності, культурної маркованості та функціонально-семіотичної ієрархії, які забезпечили наукову достовірність емпіричної бази.

Запропонована методика поєднує якісний (лінгвокультурний, семантичний, герменевтичний) і кількісний (статистичний) аналізи, а також порівняльно-перекладознавчий підхід, що дозволяє зіставити способи відтворення культурно маркованих одиниць у перекладах Waley, A. та Yu, A. C. (Ed. & Trans.).

Застосування цифрового корпусу з 71 лексеми забезпечує емпіричну перевірюваність і репрезентативність висновків.

Таким чином, Розділ 2 закладає концептуальний і методологічний фундамент подальшого дослідження.

РОЗДІЛ 3
ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ХАРЧОВИХ РЕАЛІЙ У РОМАНІ «ПОДОРОЖ НА ЗАХІД»

3.1. Джерельна, матеріальна та методологічна основа дослідження мовних реалій їжі

У цій роботі об'єктом дослідження є роман 吴承恩 (Wú Chéng'ēn) – «У Чен'еня», 1506–1582 – видатного китайського новеліста та поета 明朝 (Míng cháo) – «доби Мін», 1368–1644) –《西游记》(xīyóu jì) – «Подорож на Захід», який вважається вершинним досягненням китайської класичної прози й основоположником жанру героїко-фантастичної епопеї. Твір здобув широку популярність завдяки синтезу трьох провідних духовно-філософських систем Китаю – буддизму, даосизму та конфуціанства, що реалізуються у символічних мотивах подолання пристрастей, духовного очищення й досягнення гармонії. Сюжет роману, побудований за принципом алегорії, поєднує містичні елементи, сатиричні сцени, битви з демонами, гумор і дидактичні мотиви, формуючи складну багаторівневу художню структуру.

Роман складається зі ста розділів, що утворюють три головні тематичні цикли: (1) оповідь про народження, силу й бунт 孙悟空 (Sūn Wùkōng) – «Царя Мавп – Сунь Укуна», символу кмітливості, свободи й волі до самовдосконалення; (2) історію становлення групи паломників на чолі з монахом 玄奘 (Xuánzàng) – «Сюаньцзанем», уособленням духовної віри й цілеспрямованості; (3) опис самої подорожі до Індії за священними сутрами, де герої проходять випробування, що мають морально-етичний підтекст. У цьому контексті особливої ваги набувають другорядні персонажі 猪八戒 (Zhū Bājiè) – «Чжу Бацзе», який уособлює людські вади

(жадібність, лінощі, плотські бажання), та 白龙马 (Bái Lóngmǎ) – «Білий кінь», який є перевтіленим драконом, що уособлює служіння, покору та жертву.

Практична частина дослідження ґрунтується на комплексному аналізі 71 мовних реалій їжі, зафіксованих у всіх ста розділах роману. Зібраний корпус лексем охоплює широкий семантичний спектр – від назв реальних харчових продуктів (米 (mǐ) – «рис», 酒 (jiǔ) – «вино», 茶 (chá) – «чай») до сакралізованих і метафоричних формул (吃苦 (chī kǔ) – «їсти гірке», тобто «терпіти»), що репрезентують культурний код китайської цивілізації. Аналіз показує, що система харчових образів у романі не лише відображає соціально-побутові реалії доби Мін, а й виконує складну семіотичну функцію, утілюючи морально-філософські категорії – очищення, стриманість, співчуття, спокуту.

Джерельну базу становлять:

1. оригінальний китайський текст роману 中国古典文学读本丛书, 人民文学出版社, «西遊記» Zhōngguó gǔdiǎn wénxué dúběn cóngshū, rénmín wénxué chūbǎn shè, «xīyóu jì» – Збірник китайської класичної літератури для читання, видавництво народної літератури, «Подорож на Захід» на мові оригіналу;

2. англомовні переклади Waley, A. (Monkey: A Folk-Tale of China) та Yu, A. C. (Ed. & Trans.) (The Journey to the West);

3. вторинні аналітичні праці в галузі лінгвокультурології, перекладознавства та китайської філософії (Влахов, Флорин, Nida, Newmark, Venuti, Jia, T., Zhang, Y, Yang, X. та ін.).

Методологічно робота спирається на лінгвокультурологічний підхід, який розглядає їжу як текст культури; дискурсивно-семантичний аналіз, спрямований на виявлення функцій харчових одиниць у наративній структурі; семіотичний метод, що трактує гастрономічну лексику як систему знаків (символів, індексів); когнітивно-метафоричний аналіз, який дозволяє реконструювати мисленнєві

сценарії, та порівняльно-перекладознавчий метод для зіставлення способів репрезентації гастрономічного коду в перекладах.

У межах практичного розділу всі мовні реалії поділено на тематичні групи – фрукти, овочі, ритуальні страви, напої, десерти, міфологічна їжа, метафоричні вирази тощо. Для кожної категорії здійснено аналіз семантики, контексту функціонування та реалізації, перекладацьких стратегій і символічного навантаження.

Кінцева мета дослідження полягає у встановленні системної ролі харчових реалій у романі та з'ясуванні, яким чином через гастрономічну лексику відображається китайський культурний код – тріада конфуціанство–даосизм–буддизм і як ці одиниці поглиблюють семантичну архітектоніку твору, формуючи багатовимірний дискурс духовного вдосконалення, людських вад і шляху до істини.

3.2. Семантико-тематична структура та типологічна класифікація харчових реалій у романі «Подорож на Захід»

Мовні реалії, пов'язані з їжею, у романі «Подорож на Захід» утворюють складну семіотико-семантичну систему, у якій переплітаються фізіологічне, соціальне, ритуальне та сакральне начала. Їжа постає не лише як матеріальна необхідність, а як медіатор між тілесним і духовним, між земним і божественним світами. Вона функціонує як універсальний код китайської культури, через який відображається філософська тріада конфуціанство – буддизм – даосизм, і виступає засобом розкриття морально-етичних цінностей епохи Мін.

У межах художнього світу роману гастрономічна лексика реалізує різнорівневу символіку, охоплюючи як реальні назви страв, так і метафоричні формули, що передають стан душі або моральність персонажа. На рівні мови тексту це виявляється у частотному використанні назв продуктів та напоїв, які водночас є

знаками певних соціокультурних і духовних процесів. Серед найхарактерніших груп уживаної лексики виділяються такі:

- Зернові продукти:米 (mǐ) – «рис», 粥 (zhōu) – «каша», 饭 (fàn) – «їжа загалом», 麦 (mài) – «пшениця», 面 (miàn) – «локшина»,长寿面 (chángshòu miàn) – «локшина довголіття».
- Овочі й зелень: 菜 (cài), 蔬菜 (shūcài) – «овочі», 白菜 (báicài) – «пекінська капуста», 芹菜 (qíncài) – «селера».
- Фрукти:桃 (táo) – «персик», 仙桃 (xiāntáo) – «персик безсмертя», 火枣 (huǒ zǎo) – «вогняні фініки» – фрукт, що дарує силу левітації, 石榴 (shíliu) – «гранат», 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», 果子 (guǒzi) – «фрукти загалом».
- Страви й приправи:汤饭 (tāng fàn) – «суп із рисом», 素斋 (sù zhāi) – «пісна страва», 糖果 (tángguǒ) – «солодощі».
- Напої:茶 (chá) – «чай», 酒 (jiǔ) – «вино», 仙酒 (xiān jiǔ) – «божественне вино», 食慧茶 (shí huì chá) – «чай мудрості».
- Метафоричні формули:吃苦 (chī kǔ) – «їсти гірке» – «терпіти», 吃斋 (chī zhāi) – «дотримуватись посту», 吃素 (chī sù) – «бути вегетаріанцем», 吃人 (chī rén) – «їсти людей» – алегорія людожерства, жадібності, духовної деградації.

Кожна з наведених груп функціонує як мікромодель культурного світу, у якій матеріальна дійсність перетворюється на носія цінностей і смислів. Так, зернові продукти символізують стабільність, побутовий достаток і зв’язок людини з традиційним землеробським циклом; фрукти уособлюють родючість, оновлення й духовну чистоту; овочеві та пісні страви відображають аскетичний спосіб життя, самодисципліну, прагнення до просвітлення; алкогольні та м’ясні страви – прояв спокуси й пристрасті; натомість чай і ритуальні напої символізують внутрішній спокій, зосередження та моральну рівновагу.

Особливу роль у тексті відіграють образи сакральної їжі – 仙桃 (xiāntáo) – «персик безсмертя», 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», 仙酒 (xiān jiǔ) – «божественне вино», 阿甘露 (ā gān lù) – «солодкий нектар». Ці реалії репрезентують трансцендентний рівень буття (трансцендентність — це конкретна форма існування і життя людини одночасно (Heidegger, M., 2003) і є ознакою причетності до божественного світу. Однак спроби смертних порушити цей сакральний порядок (як-от у сюжеті з поїданням персиків безсмертя Сунь Укуном) демонструють конфлікт між духовною незрілістю людини й абсолютною мудрістю небес. Отже, сакральна їжа виконує випробувальну та морально-настановчу функцію, виступаючи маркером духовної межі між людиною й божеством.

Реалії земної трапези (粥 (zhōu) – «каша», 饭 (fàn) – «їжа», 汤 (tāng) – «суп», 菜 (cài) – «овочі», 茶 (chá) – «чай») відображають конфуціанський пласт культури, де правильна трапеза є актом соціальної гармонії. Дотримання етикету, поміркованість і шанобливе ставлення до їжі символізують духовну рівновагу; навпаки, надмір чи зневага до ритуалу – вияв морального дисбалансу.

Серед метафоричних конструкцій центральним є вислів 吃苦 **(**chī kǔ) – «їсти гірке», який концентрує у собі моральну парадигму китайської культури: працьовитість, витримку, уміння долати труднощі. У контексті роману ця формула набуває алегоричного значення духовного шляху: просвітлення можливе лише через випробування, а здатність «їсти гірке» постає як метафора очищення серця й подолання ілюзій.

Проведений аналіз дозволяє систематизувати харчову лексику за шістьма основними семантико-тематичними групами, що становлять єдине смислове поле:

1. Фрукти та рослинні плоди – символ природної чистоти, довголіття, духовного оновлення та гармонії між небом і землею (仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя богині Сіванму», 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшень»).

2. Зернові продукти та їх похідні страви – утілення стабільності, родинного добробуту й життєвого циклу (米 (mǐ) – «рис», 饭 (fàn) – «їжа»).

3. Овочеві та пісні страви – маркери аскези, скромності, духовного очищення (斋饭 (zhāifàn) – «пісна їжа»).

4. Напої – знаки спілкування, святкування або ритуального очищення (酒 (jiǔ) – «вино», 茶 (chá) – «чай»).

5. Міфологічна й сакральна їжа – метафори трансцендентності, безсмертя, морального випробування (蟠桃 (pántáo) – «персики безсмертя», 灵芝 (língzhī) – «гриб безсмертя»).

6. Метафоричні вирази, пов’язані з їжею — вербалізація когнітивних моделей і духовних настанов (吃苦 (chī kǔ) – «їсти гірке»).

Сукупність цих груп демонструє, що їжа в романі «Подорож на Захід» є не лише матеріальним явищем, а й концептуальною категорією, через яку автор моделює опозиції святе – профанне, духовне – тілесне, аскетизм – спокуса. Вона виступає органічним компонентом поетики сакрального шляху – руху від матеріального до духовного, від людського до божественного.

Таким чином, харчові реалії у романі виконують функцію семіотичного інструменту художнього мислення, за допомогою якого У Чен’ень створює поліфонічну (співіснування багатьох незалежних голосів, свідомостей і точок зору в художньому творі, які не зливаються в єдину авторську позицію, модель світу, де гастрономічна символіка стає засобом філософської рефлексії над сутністю життя, страждання і спасіння. Для читача ж ці образи слугують ключем до інтерпретації не лише наративного рівня, а й метафізичного виміру тексту, що розкриває універсальність китайського культурного коду в художній формі.

3.3. Семантична типологія та функціональна класифікація харчових реалій у романі «Подорож на Захід»

Харчові реалії, зафіксовані в романі «Подорож на Захід», формують розгалужене семантико-тематичне поле, у межах якого їжа постає не лише як елемент матеріальної культури, а як знак духовних, моральних і філософських категорій. Її образна система відбиває уявлення про гармонію між тілесним і духовним, земним і небесним, буденним і сакральним. Кожна лексема, що позначає їжу, реалізується в конкретному контексті – побутовому, релігійному або метафоричному, виконуючи символічну, етичну, ритуальну, філософську чи естетичну функцію.

Особливе місце серед харчових реалій посідають фрукти та рослинні плоди, які формують цілий пласт символів, пов’язаних із ідеями життя, родючості, духовного оновлення та безсмертя. Саме через образи плодів автор вибудовує алегоричну модель світу, де матеріальне живлення тісно переплітається з духовним пізнанням.

Рис. 3.1.桃 (táo) – «персик»

У китайській культурі 桃 (táo) – «персик» є одним із найдавніших і найвпізнаваніших символів. У конфуціанстві він асоціюється з весною, гармонією та шлюбом, у даосизмі з безсмертям, а в досліджуваному романі набуває додаткового виміру: перетворюється на знак спокуси й духовного вибору. У різних епізодах він постає водночас як земний плід – джерело життя, і як сакральний атрибут богині 西王母 (Xīwángmǔ) – «Сіванму», хранительки небесного саду безсмертя.

У сцені, де молодий Сунь Укун уперше куштує дикі персики, плід символізує природну чистоту та єднання з першоосновою світу: «只记得灶下无火，常去山后打柴，见一山好桃树，我在那里吃了七次饱桃矣 Zhǐ jìdé zào xià wú huǒ, cháng qù shān hòu dǎ chái, jiàn yī shān hǎo táo shù, wǒ zài nàlǐ chīle qī cì bǎo táo yǐ – Пам’ятаю лише, що під плитою не було вогню; я ходив за гору по дрова й там, біля чудового персикового дерева, їв до ситості аж цілих сім разів».

Рис. 3.2. Дикі персики

Цей епізод ілюструє період «природного просвітлення», коли герой ще не порушує небесного закону, а лише живиться енергією природи (життєва енергія – 气 qì). Однак подальший розвиток мотиву перетворює персик на знак космічної непокори:

«他又不遵法律，将老树大桃，尽行偷吃……又偷老君仙丹，又偷御酒若干，去与

本山众猴享乐 Tā yòu bù zūn fǎlǜ, jiāng lǎo shù dà táo, jìn xíng tōu chī… yòu tōu Lǎojūn xiāndān, yòu tōu yù jiǔ ruògān, qù yǔ běn shān zhòng hóu xiǎnglè – Він не дотримався небесних законів: поїв великі персики з давніх дерев, украв небесне вино та еліксир, щоб розділити все це з мавпами».

Тут акт споживання перетворюється на акт бунту – порушення гармонії між смертним і безсмертним світом. Персик, таким чином, втрачає статус сакральної їжі й набуває рис гордині та духовної незрілості.

Рис. 3.3. 蟠桃 (pántáo) – «персики безсмертя»

蟠桃 (pántáo) – «персики безсмертя» богині небес Сіванму становлять один із ключових сюжетних вузлів роману. Саме через їхню крадіжку Сунь Укун спричинює «велику бучу на небі».

Особливе місце займає мотив 蟠桃 (pántáo) – «персиків безсмертя», що ростуть у садах богині Сіванму, де плоди дозрівають раз на три тисячі років. Вони подаються лише на святі (Свято персиків безсмертя – 蟠桃大会 Pántáo Dàhuì), куди запрошуються всі небесні істоти.

Рис. 3.4. Персики безсмертя

Епізод крадіжки описано як порушення космічного порядку: «在宫偷桃、偷酒、偷丹，搅乱蟠桃大会 Zài gōng tōu táo, tōu jiǔ, tōu dān, jiǎoluàn Pántáo Dàhuì – Він у палаці вкрав персики, вино і еліксир, зчинивши безлад на святі персиків безсмертя».

Таким чином, персики безсмертя набувають метафізичного значення: вони втілюють ідею даоського безсмертя 长生 chángshēng – «вічного життя», але водночас символізують межу між людським і божественним. Крадіжка цих плодів є не просто порушенням закону (небесні правила – 天条 tiāntiáo), а й актом онтологічного виклику – прагненням перевершити Небо. Образ персиків виходить далеко за межі харчової реалії, перетворюючись на алегоричний нагадок про межі людських можливостей перед абсолютом.

Рис. 3.5. 仙桃 (xiāntáo) – «божественні персики»

У даоській космології 仙桃 (xiāntáo) – «божественні персики» символізують вічне оновлення, духовну досконалість і гармонію між Небом і Землею. Їхній опис у романі підкреслює ідею нескінченного природного циклу: «瑶草奇花不谢，青松翠柏长春。仙桃常结果，修竹每留云 Yáocǎo qíhuā bú xiè, qīng sōng cuì bǎi cháng chūn, xiāntáo cháng jié guǒ, xiūzhú měi liú yún – Дивовижні квіти не в’януть, зелені сосни вічно свіжі, а божественні персики постійно дають плоди».

Безперервне плодоношення божественних персиків уособлює циклічність буття і нескінченність духовного розвитку, що в контексті роману співвідноситься з пошуком істини, гармонії та безсмертя. Образ цих плодів є не лише поетичною деталлю, а й концептуальною моделлю духовного перетворення – переходу від тілесного до небесного.

Інші плоди, що з’являються в романі, формують складну символічну систему, у якій кожен фрукт відображає певний аспект буття – від тілесної насолоди до духовного просвітлення. Їхні образи розкривають багатовимірність семантики харчових реалій, які поєднують побутову конкретність і філософську глибину.

Рис. 3.6. 火枣 (huǒzǎo) – «вогняні фініки»

Фінік у китайській культурі – знак удачі та благословення, плід символізує побажання швидкого здійснення мрій і успіху. У романі він подається під час святкових частувань, уособлює гармонію часу — нагадування про вчасність дії, моральну готовність і життєвий цикл. Його образ об'єднує земну щедрість і духовну чистоту.

Образ 火枣 (huǒzǎo) – «вогняних фініків» у романі є одним із найвиразніших символів життєвої сили, енергії ян і духовного вогню. Ці плоди подаються під час ритуальних бенкетів як знак благословення й оновлення. «赤脚大仙又至……特具交梨二颗，火枣数枚奉献 Chìjiǎo dàxiān yòu zhì… tè jù jiāo lí èr kē, huǒzǎo shù méi fèngxiàn – Святий босоніж прийшов і підніс у дар дві груші та кілька вогняних фініків».

У цьому фрагменті фініки виступають ритуальним даром, що передає тепло від світу людей до світу богів. У символічному плані 火枣 (huǒzǎo) – «вогняні фініки» уособлюють очищення, оновлення та безсмертя. У контексті даоської традиції їхній вогняний колір ототожнюється з енергією вогняної стихії (火气 huǒqì), яка наділяє життя рухом і теплом.

Інша згадка показує прагнення героя доторкнутися до божественного через споживання сакрального плоду: «老寿，有火枣，送我几个吃吃 Lǎo shòu, yǒu huǒzǎo, sòng wǒ jǐ gè chī chī – Древній старче, дай мені кілька вогняних фініків, хочу їх скуштувати».

Тут плід стає метафорою прагнення духовної енергії: спожити фініки – означає долучитися до вогню життя, який очищує тіло й дух.

Рис. 3.7. 石榴 (shíliu) – «гранат»

Гранат у романі символізує родючість, достаток і множинність життя. Його опис побудований на візуальній метафориці світла та вогню: «石榴裂破，丹砂粒现火晶珠 Shíliu liè pò, dānshā lì xiàn huǒ jīng zhū – Гранат розтріскався, і з нього виблискували зерна, немов вогняні кристали».

У китайській культурі гранат традиційно асоціюється з плодючістю, щастям і продовженням роду (多子多福 duō zǐ duō fú) – «чим більше дітей, тим більше щастя». У поетиці роману він додатково постає як знак космічного циклу та життєвої енергії (气 qì), нагадуючи про постійне оновлення світу. Якщо 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід» уособлює духовне очищення, то гранат уособлює повноту земного існування – тілесну насолоду, життєву плідність і тривалість буття.

Рис. 3.8. 胡桃(hútáo) – «горіх»

胡桃(hútáo) – «горіх» у тексті має філософську символіку мудрості, пам’яті та гармонії між тілесним і духовним. У сцені частування підкреслюється гармонійне поєднання природних дарів: «胡桃银杏可传茶，椰子葡萄能做酒 Hútáo yínxìng kě chuán chá, yēzǐ pútáo néng zuò jiǔ – Горіхи й гінкго можна подавати до чаю, а з кокосів і винограду робити вино».

Тут перелік плодів відображає гармонійну єдність усього живого: кожен продукт має своє місце в ритуалі трапези, що символізує рівновагу між задоволенням і духовною зосередженістю. Горіх уособлює замкненість і внутрішню силу – «зерно мудрості», яке розкривається лише після додавання трішки зусилля.

Рис. 3.9. 樱桃 (yīngtáo) – «вишня»

Вишня або черешня у романі має виразну естетичну й еротичну функцію. Вона постає метафорою жіночої краси та життєвої радості. «绽破樱桃，喜孜孜的叫道：‘小的们，快排素筵席来’ Zhàn pò yīngtáo, xǐzīzī de jiào dào: ‘xiǎo de men, kuài pái sù yán xí lái’ – Розкривши свої вишневі уста, вона радісно вигукнула: “Готуйте швидше стіл повний пісних страв!”».

У поетиці роману 樱桃小口 (yīngtáo xiǎokǒu) – «вишневі уста» є алюзією на традиційний канон жіночої вроди. Вишня поєднує чуттєвість і духовність, символізуючи гармонію краси та доброчесності.

Рис. 3.10.杏 (xìng) – «абрикос»

Абрикос у китайській традиції уособлює миттєву радість, весняне відродження й духовне пробудження. Його згадка має поетичний відтінок: «红杏夭桃，开花绽蕊 Hóng xìng yāo táo, kāihuā zhàn ruǐ – Рожеві абрикоси й ніжні персики розцвіли, розкриваючи бутони».

Абрикос виступає знаком гармонії людини й природи, а також символом чистоти серця. У давніх текстах існує вираз 杏林 (xìnglín) – «гай абрикосів», який означає «місце зцілення» й має медичну конотацію; у романі ця семантика зберігається на рівні морального очищення.

Рис. 3.11. 橙 (chéng) – «апельсин»

Рис. 3.12. 梨 (lí) – «груша»

Апельсин і груша у романі функціонують як символи етичних чеснот і соціальної гармонії. Апельсин виступає знаком вдячності та гостинності, тоді як груша символізує смирення й духовне очищення. Їх згадують у контексті імператорського бенкету: «榛、松、荔枝、龙眼、山栗、风菱、枣儿、柿子、胡桃、银杏、金桔、香橙，果子随山有；蔬菜更时新 Zhēn, sōng, lìzhī, lóngyǎn, shān lì, fēng líng, zǎo ér, shìzi, hútáo, yínxìng, jīn jú, xiāng chéng, guǒzi suí shān yǒu; shūcài gèng shí xīn – Ліщини, сосни, лічі, лонгани, каштани, водяні горіхи, фініки, хурма, грецькі горіхи, гінкго, золоті цитруси, ароматні апельсини – усі плоди росли за горами; овочі ж були свіжі».

Яскравий колір апельсина символізує сонячну енергію та життєрадісність, а груша, яка в китайській етиці вважається плодом скромності, втілює чистоту намірів. Разом вони створюють гармонійний образ моральної та природної повноти світу.

Рис. 3.13. 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню»

Особливе місце у символіці роману посідає 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», який уособлює ідею духовного випробування, відновлення та безсмертя. Цей легендарний фрукт розквітає раз на три тисячі років, ще три тисячі росте й дозріває, і лише після дев'яти тисяч років стає придатним до споживання.

Його сила перевищує навіть енергію небесних персиків, а господар дерева, 镇元大仙 (Zhènyuán Dàxiān) – «Великий Безсмертний Чжень-юань», є прародичем земних безсмертних. Плід має форму немовби маленької дитини, що підкреслює його сакральну сутність: життя, народження та духовне оновлення злиті в одне.

Рис. 3.14. Плід-женьшеню описаний у романі

У романі плід описано як небесний дар, що не кожному судилося скуштувати: «可将我人参果打两个与他吃，权表旧日之情 Kě jiāng wǒ rénshēn guǒ dǎ liǎng gè yǔ tā chī, quán biǎo jiù rì zhī qíng – Можна дати йому два плоди-женьшеню – як знак давньої дружби».

Цей жест гостинності набуває символічного значення моральної перевірки. Коли Сюаньцзань відмовляється від частування, не розпізнавши божественну природу плоду, його вчинок демонструє межу між формальною побожністю й істинним розумінням духовності.

У даоській традиції плід-женьшеню є алегорією єдності людини й природи (天人合一 (tiānrén hé yī) – «єдність Неба й Людини») і символом алхімічного переродження – процесу «повернення до початку» (还丹 huán dān). Отже, 人参果

(rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню»у тексті реалізує функцію моральної перевірки: спожити його – означає прийняти шлях духовного прозріння, відмовитися – залишитися у межах земної обмеженості.

Рис. 3.15. 果子 (guǒzi) – «гостинність і символіка простих плодів»

Термін 果子 (guǒzi) – «плід або фрукт» у романі має не стільки конкретне значення, скільки символічне: він позначає доброзичливість, духовну рівність і чесність намірів. Навіть скромна трапеза стає виявом щирої гостинності: «那童子果然将五鍾茶拿出……止有这十二个红枣，做四鍾茶奉敬。小道又不可空陪，所以将两个下色枣儿作一杯奉陪 Nà tóngzǐ guǒrán jiāng wǔ zhōng chá ná chū… zhǐ yǒu zhè shí’èr gè hóng zǎo, zuò sì zhōng chá fèngjìng. xiǎodào yòu bùkě kōng péi, suǒyǐ jiāng liǎng gè xià sè zǎo ér zuò yī bēi fèngpéi – Учень справді приніс п’ять чашок чаю… було лише дванадцять червоних фініків, чотири чашки для пошани, а решта – скромний дар у відповідь».

Тут через побутову деталь, а саме чашку чаю та кілька плодів передано глибоку моральну ідею: навіть найпростіше частування має духовну вагу, якщо воно зроблене з чистим серцем. Таким чином, 果子 (guǒzi) – «плід або фрукт» виконує соціально-етичну функцію: їжа стає засобом комунікації між світом людей і світом духу, між матеріальним і духовним.

Рис. 3.16. 莲 (lián) – «лотос»

Рис. 3.17. 藕 (ǒu) – «корінь лотоса»

莲 (lián) – «лотос» у романі виступає потужним буддійським символом очищення, просвітлення та духовного відродження. Його квітка, що виростає з болота, втілює ідею подолання пристрастей і відновлення істинної сутності. «六欲尘情皆剪绝，平安无阻拜莲台 Liù yù chén qíng jiē jiǎn jué, píng'ān wú zǔ bài lián tái – Усі пристрасті й бажання відсічено – спокійно вклоняюся на лотосовому престолі».

藕 (ǒu) – «корінь лотоса» має схожу, але земнішу семантику: він пов'язаний із тілесним очищенням і рівновагою. В описах трапез зустрічається згадка: «娇藕老莲芹叶嫩 Jiāo ǒu lǎo lián qín yè nèn – Ніжний корінь лотоса, зрілий лотос і молода зелень селери».

Цей образ поєднує два рівні – тілесний і духовний: тіло уподібнюється до кореня, що живить, а душа – до квітки, яка спрямовується до світла. Функція лотоса – морально-трансформаційна: споживання його символізує внутрішнє оновлення, а участь у «пісній трапезі» – відмову від спокус і повернення до первісної чистоти.

Перейдемо до другої категорії позначень їжі – зернові продукти. У романі «Подорож на Захід» мають подвійну семантику – матеріальну та духовну. Вони є символом праці, стабільності, скромності й вдячності за земні блага.

Рис. 3.18.米 (mǐ) – «рис»

Рис у китайській культурі є не лише основною їжею, а й етичним маркером працьовитості та моральної чистоти. У сцені, коли селянин 刘伯钦 (Liú Bóqīn) – «Лю Боцін» готує трапезу для Сюаньцзаня, рис символізує щиру гостинність: «却又田园荒芜，衣食不足，只得斫两束柴薪，挑向市廛之间，货几文钱，籴几升米，自炊自造，安排些茶饭，供养老母，所以不能修行 Què yòu tiányuán huāngwú, yī shí bùzú, zhǐ dé zhuó liǎng shù chái xīn, tiāo xiàng shìchán zhī jiān, huò jǐ wén qián, dí jǐ shēng mǐ, zì chuī zì zào, ānpái xiē chá fàn, gōngyǎng lǎo mǔ, suǒyǐ bùnéng xiūxíng – Поля його були занедбані, їжі не вистачало, тож він зрубав дві в’язки хмизу, продав їх на ринку за кілька монет, купив трохи рису, сам приготував чай і їжу, щоб доглянути стару матір, тому не міг практикувати це мистецтво».

Рис у цьому епізоді не просто страва, а вияв філіальної побожності (孝 (xiào) – «синівська відданість»), духовного обов’язку перед родиною.

Слово 饭 (fàn**)** – «варений рис або їжа» у китайській мові має ширше значення – «життя, існування». Вираз 吃饭 (chī fàn) – «їсти рис» метафорично означає «жити». У романі цей семантичний зсув увиразнюється в побутових епізодах: «与人家当铺兵，送文书，递报单，不管那里都寻了饭吃 Yǔ rén jiā dāng pù bīng, sòng wénshū, dì bàodān, bùguǎn nǎlǐ dōu xún le fàn chī – Працював то в лавці, то в охороні, розносив листи, подавав звіти – всюди шукав, де знайти їжу».

Тут «шукати 饭吃 (fàn chī) – «їсти» означає «шукати спосіб вижити», що поєднує фізичний і духовний вимір буття.

Коли Сюаньцзань відмовляється від м'ясної їжі в домі мисливця, він промовляє:

«贫僧就是三五日不吃饭，也可忍饿，只是不敢破了斋戒 Pín sēng jiù shì sān wǔ rì bù chī fàn, yě kě rěn è, zhǐ shì bù gǎn pò le zhāijiè – Я, убогий монах, навіть якщо не їстиму три-п'ять днів, можу стерпіти голод, але не посмію порушити посту».

Тут їжа постає як моральне випробування: фізична потреба поступається духовній дисципліні.

Рис. 3.19. 汤饭 (tāng fàn) – «суп із рисом»

Суп із рисом має значення турботи й співчуття. У сценах, де Сюаньцзань хворіє, йому подають 汤饭 (tāng fàn) – «суп із рисом» як лікувальну їжу (药食 yàoshí): «真个'渴时一滴如甘露，药到真方病即除。'行者见长老精神渐爽……行者连声高高叫道：'我师父好了，要汤饭吃哩' Zhēn gè 'kě shí yī dī rú gānlù, yào dào

zhēn fāng bìng jí chú.’ Xíngzhě jiàn zhǎnglǎo jīngshén jiàn shuǎng… xíngzhě lián shēng gāo gāo jiào dào: ‘wǒ shīfù hǎo le, yào tāng fàn chī li.’ – Справді, «спраглому крапля – мов нектар, а коли прийдуть ліки – хвороба минає». Учень побачив, що вчителю стало краще, і радісно вигукнув: «Мій учитель одужав, хоче супу з рисом!»».

Рис. 3.20. 粥 (zhōu) – каша

Каша уособлює скромність і духовну чистоту. Вона є їжею ченців, символом убогості й самодисципліни. «那婆婆家又煎些白米粥与他补虚 Nà pópo jiā yòu jiān xiē bái mǐ zhōu yǔ tā bǔ xū – Стара жінка зварила трохи білої рисової каші, щоб допомогти йому відновити сили».

Біла рисова каша тут стає знаком співчуття та гуманізму, проявом доброти, що підтримує баланс між тілесним і духовним.

Наступними є страви з борошна, які становлять один із найчастотніших і найзмістовніших харчових мотивів роману «Подорож на Захід». Вони втілюють не лише побутову реальність, а й глибокі філософські уявлення про тяглість буття, зв’язок поколінь і духовну витримку. Особливе місце серед них посідає 面 (miàn) –

«локшина», що у традиційній китайській культурі асоціюється з ниткою долі, довголіттям і безперервністю життя.

Рис. 3.21. 面 (miàn) – «локшина»

Через цей образ У Чен’ень відтворює метафорично-філософські, побутово-ритуальні та соціально-етичні виміри людського існування.

У тексті роману локшина неодноразово постає у парі з рисом, творячи символічну опозицію: матеріальне – духовне, тілесне – моральне, насолода – стриманість. У сцені, де описано 米山 (mǐshān) – «гору рису» і 面山(miànshān) – «гору борошна», письменник створює алегорію космічної рівноваги: «米山边有拳大的一只小鸡，在那里紧一嘴，慢一嘴的嗛那米吃；面山边有一个金毛哈巴狗儿，在那里长一舌，短一舌的那面吃。左边又一座铁架子，架上挂一把黄金大锁，锁梃儿有指头粗细，下面有一盏明灯，灯焰儿燎着那锁梃。直等那鸡嗛米尽，狗面尽，灯燎断锁梃，他这里方才该下雨哩。Mǐshān biān yǒu quán dà de yī zhǐ xiǎo jī, zài nàlǐ jǐn yī zuǐ, màn yī zuǐ de qiǎn nà mǐ chī; miàn shān biān yǒuyīgè jīnmáo hǎbāgǒu er, zài nàlǐ cháng yī shé, duǎn yī shé dì nà miàn chī. Zuǒbiān yòu yīzuò tiě jiàzǐ, jià shàng guà yī bǎ huángjīn dà suǒ, suǒ tǐng er yǒu zhǐtou cūxì, xiàmiàn yǒu yī zhǎn míngdēng, dēng yàn er liáozhe nà suǒ tǐng. Zhí děng nà jī qiǎn mǐ jǐn, gǒu miàn jǐn, dēng liáo duàn suǒ tǐng, tā zhèlǐ fāngcái gāi xià yǔ lī – Біля гори рису стояла маленька курка, що повільно клювала зерно; біля гори борошна – золотошерстий пес, який лизав локшину; поруч висів залізний замок, над яким горів вогонь. Коли курка доклює рис, пес доїсть локшину, а полум’я спалить засув – тоді піде дощ».

面 (miàn) – «локшина» тут набуває космогонічного змісту: поки триває її «споживання», світ перебуває у стані динамічної рівноваги; коли ж процес

завершується – настає очищення, символізоване дощем. Таким чином, їжа перетворюється на метафору циклічності буття, у якій фізіологічний процес віддзеркалює природний ритм Всесвіту.

У сцені з 猪八戒 (Zhū Bājiè) – «Чжу Бацзе», який жартома пропонує «з'їсти всю локшину», щоб викликати дощ, комічний мотив набуває глибшого філософського змісту:
«八戒笑道：‘不打紧！不打紧！哥肯带我去，变出法身来，一顿把他的米面都吃了，锁梃弄断了，管取下雨。’ Bā jiè xiào dào: ‘Bù dǎjǐn! Bù dǎjǐn! Gē kěn dài wǒ qù, biàn chū fǎshēn lái, yī dùn bǎ tā de mǐmiàn dōu chīle, suǒ tǐng nòng duànle, guǎn qǔ xià yǔ.’ – Бацзе засміявся: “Нічого страшного! Якщо ти мене візьмеш, я обернуся й з'їм увесь рис і локшину, тоді палац згорить – і неодмінно піде дощ!”»
Тут проявляється народна іронія, через яку автор висвітлює споконвічну людську спокусу втрутитися в закони природи. Локшина в цьому контексті постає метафорою життєвого шляху, безперервності й випробування, тоді як прагнення «з'їсти» її уособлює порушення природного ритму – духовну нетерплячість.

В епізоді царського частування, де мандрівникам подають 素米饭 (sù mǐfàn) – «пісний рис» і 面饭 (miàn fàn) – «їжу виготовлену з борошна», створюється алегорія матеріального благополуччя:
«管办人即将素米饭、面饭等物，整担挑来。那八戒吃了又添，添了又吃，直吃得撑肠拄腹，方才住手 Guǎn bàn rén jíjiāng sù mǐfàn, miàn fàn děng wù, zhěng dān tiāo lái. Nà bā jiè chīle yòu tiān, tiānle yòu chī, zhí chī dé chēng cháng zhǔ fù, fāngcái zhùshǒu – Слуги принесли пісний рис, локшину та інші страви. Чжу Бацзе їв, накладав добавки і знову їв, доки не переїв і аж тоді зупинився».
Тут 面饭 (miàn fàn) – «їжу виготовлену з борошна» уособлює земне задоволення, тілесний комфорт і спокусу ситості, а поведінка Чжу Бацзе контрастує з духовною стриманістю Сюаньцзаня. Таким чином, локшина в романі функціонує як символ

заплутаності людських пристрастей, у той час як рис відображає чистоту, поміркованість і духовну дисципліну.

Борошняні мотиви продовжуються у сцені, де згадується 面筋 (miàn jīn) – «пшенична клейковина».

Рис. 3.22. 面筋 (miàn jīn) – «пшенична клейковина»

Вона має подвійне значення – буквально як вегетаріанський продукт, а метафорично як образ тілесної ілюзії, зовнішньої подоби чесноти. У сцені, де демони підступно намагаються пригостити мандрівників людським м'ясом, пшенична клейковина стає символом фальшивого добра: «原来是人油炒炼，人肉煎熬；熬得黑糊充作面筋样子，剜的人脑煎作豆腐块片。Yuánlái shì rén yóu chǎo liàn, rénròu jiān'áo; áo dé hēi hú chōng zuò miànjīn yàngzǐ, wān de rén nǎo jiān zuò dòufu kuài piàn – Насправді це було людське м'ясо, смажене в людському жирі, зварене до чорної скоринки, щоб видатися схожим на клейковину; людський мозок нарізали, мов тофу».

Через цю сцену письменник демонструє етичний парадокс: зовнішня «вегетаріанська форма» може приховувати внутрішню моральну зіпсутість. Моральність у світі роману визначається не видом їжі, а здатністю розпізнати істину.

Поряд із сакральними мотивами присутні й побутові харчові образи: 烙饼 (làobǐng) – «коржики» та 馒头 (mántou) – «парові хлібці», які символізують людську

турботу й щирість. У сцені хвороби Сюаньцзаня описано, як учні готують для нього прості страви: «淘米，煮饭，捍面，烙饼，蒸馍馍，做粉汤，抬了四五桌。唐僧只吃得半碗儿米汤。 Táo mǐ, zhǔ fàn, hàn miàn, làobǐng, zhēng mó mó, zuò fěn tāng, táile sìwǔ zhuō. Tángsēng zhǐ chī dé bàn wǎn er mǐtāng – Промили рис, зварили їжу, розкачали тісто, напекли коржиків, приготували пампушки, зварили суп і накрили чотири-п’ять столів; Сюанцзань лише скуштував півчашки рисового відвару». Ці харчові реалії уособлюють земну доброту й побутову мораль, виступаючи антитезою до небесних плодів безсмертя – 仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя» та 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшень». Якщо божественна їжа дарує духовне життя, то вироби з борошна забезпечують людське існування, підтримку й турботу, що є невід’ємною частиною шляху до просвітлення.

Особливе місце у китайській гастрономічній культурі посідає 长寿面 (chángshòu miàn) – «локшина довголіття», що подається на день народження як побажання тривалого життя.

Рис. 3.23. 长寿面 (chángshòu miàn) – «локшина довголіття»

Її ниткоподібна форма уособлює тяглість буття і нерозривність долі. Хоча термін прямо не з’являється у романі, його філософія пронизує сцени спільних трапез: варена локшина стає образом єдності життів і доль, що перегукується з даоським принципом природності буття (自然 zìrán).

Таким чином, 面 (miàn) – «локшина» у романі постає не просто стравою, а структурним символом людського життя, метафорою «шляху, що тягнеться» (绵长之路 miáncháng zhī lù), чия гнучкість і пластичність відображають буддійську ідею золотої середини (中道 zhōngdào), гармонії між тілесним і духовним, між задоволенням і дисципліною.

Перейдемо до теми напоїв. У романі «Подорож на Захід» напої мають амбівалентну природу, вони очищують або спокушають, пробуджують або затьмарюють. Вони з'являються у сценах гостинності, поклоніння, духовного вибору й очищення, виконуючи ритуальну, етичну та філософсько-очищувальну функції. У Чен'ень перетворює матеріальний акт пиття на знак морального стану душі, де кожен ковток може бути як шляхом до гармонії, так і кроком до падіння.

Напої, представлені в романі «Подорож на Захід», формують складну багаторівневу семантичну систему, у якій рідини: чай, вино та небесний нектар символізують духовні процеси очищення, спокуси та відродження. Вони не лише виконують роль побутових чи ритуальних атрибутів, а й відбивають філософські засади китайської культури, зокрема ідеї гармонії між тілесним і духовним, людиною й Небом, очищення через випробування та просвітлення через стриманість. У межах цього символічного простору напої втрачають утилітарну функцію й перетворюються на елементи морально-алегоричного коду, що визначає рівень духовної зрілості персонажів.

茶 (chá) – «чай» у романі є одним із найглибших образів, який уособлює гармонію, духовне пробудження та етичну чистоту.

Рис. 3.24. 茶 (chá) – «чай»

У китайській традиції чайна церемонія відображає принципи трьох учень: конфуціанства, даосизму та буддизму і втілює ідею споглядання, моральної простоти та внутрішнього спокою. Еволюція чаю від лікувального засобу до символу етичної рівноваги віддзеркалює шлях китайської культури від тілесного очищення до духовного самовдосконалення (Dimitrov, C., 2018). У романі чай постає як сакральний посередник між тілесним і духовним світом. Його пиття є актом внутрішнього очищення, подібним до медитації. У сцені: «女童，看热茶来，与你家长爷爷吃素馍馍 。Nǚ tóng, kàn rè chá lái, yǔ nǐ jiā zhǎng yéye chī sù mómo – Дівчино, принеси гарячого чаю, щоб твій дідусь скуштував із пісними пампушками» – чай супроводжує момент духовного вибору: Сюаньцзань відмовляється від спокуси, обираючи скромну трапезу та духовну чистоту. Таким чином, чай тут виступає знаком моральної непохитності та гармонії з Небом. Інший уривок: «那女童捧着香茶一盏，放在长老面前。Nà nǚ tóng pěng zhe xiāng chá yī zhǎn, fàng zài zhǎnglǎo miànqián – Маленька дівчинка поставила перед старцем чашку запашного чаю». Це речення демонструє ритуальний аспект піднесення чаю (献茶 xiàn chá), який символізує пошану, гостинність і духовну дисципліну. У романі чай асоціюється з ідеєю чистоти (清净 qīng jìng) та недіяння (无为 wúwéi), а його смак – із прозорістю свідомості.

Рис. 3.25. 食慧茶 shí huì chá – «чай мудрості»

Особливе місце займає образ 食慧茶 shí huì chá – «чаю мудрості». За спостереженнями (Zhang, Y., 2015) та (Jia, T., 2024), цей символ перегукується з буддійським поняттям «смаку Дхарми або те, що стосується радості, що виникає від розуміння та осягнення глибокої Дхарми» (法味 fǎ wèi), коли пиття чаю ототожнюється із засвоєнням істини. Такий чай не живить тіло, а пробуджує дух, очищує свідомість від ілюзій, стаючи своєрідним еліксиром мудрості. Отже, чай у романі – це не просто побутовий напій, а духовна субстанція, що поєднує в собі етичне, ритуальне та філософське начала.

На противагу чаю, який символізує гармонію та спокій, 酒 (jiǔ) – «вино» у романі уособлює радість, спокусу й моральне випробування.

Рис. 3.26. 酒 (jiǔ) – «вино»

Його символіка двоїста: вино може надихати, але водночас і затьмарювати свідомість. У сцені «若要行偷礼，除大圣再无能者，想当年大闹天宫时，偷御酒，偷蟠桃，偷龙肝、凤髓及老君之丹，那是何等手段 Ruò yào xíng tōu lǐ, chú dà shèng zài wú néng zhě, xiǎng dāngnián dà nào tiāngōng shí, tōu yù jiǔ, tōu pántáo, tōu lóng gān, fèng suǐ jí Lǎojūn zhī dān, nà shì hé děng shǒuduàn – Якщо йдеться про крадіжку, то окрім Великого Святого ніхто не здатен на таке – колись він на Небі вкрав імператорське вино, персики безсмертя, печінку дракона, мозок фенікса та еліксир Лао-цзюня» – акт пиття вина виступає метафорою бунту, насолоди владою та порушення космічного порядку. Вино, як і персики безсмертя, уособлює спокусу знанням і безсмертям, але здобутим неправедним шляхом. У сценах демонічних бенкетів: «那妖精露尖尖之玉指，捧晃晃之金杯，满斟美酒，递与唐僧。Nà yāojing lù jiān jiān zhī yù zhǐ, pěng huàng huàng zhī jīnbēi, mǎn zhēn měijiǔ, dì yǔ tángsēng – Та демонеса, витягнувши свої тендітні, мов нефрит, пальці, підняла блискучу золоту чашу, наповнила її ароматним вином і подала Сюаньцзаню». Вино постає інструментом тілесної спокуси: воно позбавляє розум ясності, перетворюючи насолоду на пастку. У цьому контексті Сюаньцзань, відмовляючись від вина, уособлює аскетичну чистоту й духовну стійкість.

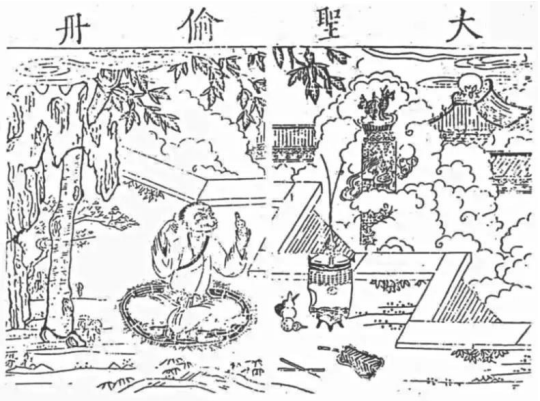

Рис. 3.27. 仙酒 (xiān jiǔ) – «вино безсмертних»

Поряд із земним вином у романі фігурує 仙酒 (xiān jiǔ) – «вино безсмертних», що символізує небесну благодать і духовну насолоду. Його ароматний опис: «瑶池

设会……忽闻得一阵酒香扑鼻；……已造成了玉液琼浆，香醪佳酿 Yáo chí shè huì… hū wén dé yī zhèn jiǔ xiāng pū bí; … yǐ zào chéng le yù yè qióng jiāng, xiāng láo jiā niàng – У Нефритовому ставку влаштували бенкет… Раптом повіяв ніжний аромат вина, що сп’яняв однією лише хвилею; … уже приготували нектар і амброзію – духмяне, божественне питво». Тут підкреслено сакральний характер цього напою, який є аналогом 金丹 (jīn dān) – «алхімічного еліксиру».

Рис. 3.28. 金丹 (jīn dān) – «алхімічний еліксир».

Проте навіть вино безсмертних може стати причиною падіння: сп’янівши від нього, Сунь Укун порушує небесний закон, що втілює втрату духовної рівноваги через надмірність. Таким чином, 酒 (jiǔ) – «вино» у романі – це морально-алегоричний маркер: для духовно зрілих воно є символом радості та просвітлення, для нечистих – причиною занепаду.

Третім сакральним напоєм роману є 甘露 (gānlù) – «небесний нектар», який уособлює очищення, прощення й духовне оновлення.

Рис. 3.29. 甘露 (gānlù) – «небесний нектар»

У сцені, де бодхісатва Гуаньінь занурює гілку верби у нектар і пише на долоні Сунь Укуна знак ієрогліф (迷 mí), що означає омана: «菩萨拔杨柳枝，蘸甘露，把他手心里写一个‘迷’字 Púsà bá yángliǔ zhī, zhàn gānlù, bǎ tā shǒu xīn lǐ xiě yī gè mí zì – Бодхісатва зірвала гілочку верби, вмочила її в нектар безсмертя й написала на його долоні ієрогліф ‘мі’ – ‘омана’». Рідина набуває значення духовної благодаті, що очищує від кармічних забруднень (业障 yè zhàng). Небесний нектар символізує інь-принцип милосердя (慈悲 cí bēi), який гармонізує стихії, долаючи вогонь пристрастей. Вона є не лише «живою водою», а й метафорою пізнання істини: «渴时一滴如甘露，药到真方病即除 Kě shí yī dī rú gānlù, yào dào zhēn fāng bìng jí chú – Коли спраглий, одна крапля – як нектар; коли ліки справжні, хвороба зникає». Цей вислів виражає ідею духовного прозріння через очищення свідомості.

灵芝 (língzhī) – «гриб безсмертя» у романі «Подорож на Захід» посідає особливе місце серед сакральних реалій, уособлюючи духовну силу, життєву енергію та алхімічне злиття природи й духу.

Рис. 3.30. 灵芝 (língzhī) – «гриб безсмертя»

Цей гриб, відомий також як 仙草 (xiān cǎo) – «рейші або зерновка китайська», здавна вважається одним із головних символів безсмертя в даоській космології.

Рис. 3.31. 仙草 (xiān cǎo) – «рейші або зерновка китайська»

У поетиці У Чен’еня він перетворюється на метафору духовного відродження та гармонії Всесвіту. У сцені небесного бенкету читаємо: «手捧灵芝飞蔼绣，葫芦藏蓄万年丹 Shǒu pěng língzhī fēi ǎi xiù, húlu cángxù wànnián dān – Тримає в руках гриб безсмертя, сяючий, мов хмара, а в гарбузі ховає еліксир, що дає змогу жити тисячу років». Тут гриб безсмертя з’являється поруч із 金丹 (jīn dān) – «алхімічною пігулкою безсмертя», утворюючи завершальний етап духовного циклу очищення. Його поява знаменує встановлення космічної рівноваги після хаосу, а сам образ репрезентує гармонійне злиття природного (земного) та божественного (небесного) начал.

У системі алхімічних символів роману 灵芝 (língzhī) – «гриб безсмертя» є п’ятим і найвищим щаблем перетворення, завершенням духовного шляху героя: 仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя» – зародження життя, 火枣 (huǒzǎo) – «вогняні фініки» – очищення вогнем, 藕 (ǒu) – «корінь лотоса» – гармонія водної стихії, 金丹 (jīn dān) – «алхімічний еліксир» – трансформація матерії у дух, і, нарешті, 灵芝 (língzhī) – «гриб безсмертя» – зцілення й духовне єднання. Будда приймає гриб безсмертя як дар «відновлення світу», що поєднує землю, воду, вогонь і дух у єдиній субстанції, символізуючи досягнення повної космічної гармонії.

Окремо в романі згадується 灵芝菜 (língzhī cài) – «страва з гриба безсмертя», яка має подвійне значення.

Рис. 3.32. 灵芝菜 (língzhī cài) – «страва з гриба безсмертя»

У розповіді про минуле Чжу Бацзе саме її споживання призвело до вигнання героя з Неба: «吃了王母灵芝菜，玉皇亲打二千锤 Chī le Wángmǔ língzhī cài, Yùhuáng qīn dǎ èr qiān chuí – Скуштував страву з гриба безсмертя, і сам Нефритовий імператор ударив його дві тисячі разів». Цей епізод відтворює парадокс духовної алхімії: те, що є ліками для чистого серця, стає отрутою для нечистого. Споживання сакральної їжі без духовної готовності порушує космічний баланс і перетворює благословення на покарання, страва з гриба безсмертя у такому контексті – це алегорія злиття тіла й духу, у якому моральна незрілість призводить до падіння.

Через образи 仙桃 (xiāntáo) – «персиків безсмертя», 火枣 (huǒzǎo) – «вогняних фініків», 藕 (ǒu) – «коріння лотосу», 金丹 (jīn dān) – «алхімічного еліксиру», 灵芝

(língzhī) – «гриб безсмертя», У Чен'ень вибудовує послідовну систему духовної алхімії, у якій кожен харчовий символ відображає певний етап морального становлення. Цей шлях – від матеріального до духовного уособлює даоську ідею очищення через випробування. За словами (Zhang, Y., 2015), у романі «Подорож на Захід» «їжа – це метафора шляху, а споживання – акт духовного вибору». Таким чином, сакральна їжа втілює філософію морального безсмертя, де вічність розуміється не як фізичне життя, а як внутрішня досконалість, досягнута через гармонію з Дао.

У лінгвокультурному просторі роману лексеми, пов'язані з їжею, виходять далеко за межі свого прямого значення, формуючи складну систему метафор і символів. Дієслово 吃 (chī) – «їсти» у тексті набуває узагальненого, філософського змісту й перетворюється на спосіб опису моральних, психологічних та духовних процесів. У межах цієї системи У Чен'ень створює цілісну мовну філософію життя, де споживання – це не просто фізична дія, а акт морального вибору, здатності до очищення, стриманості чи спокуси. Такі вислови виконують когнітивно-етичну, дидактичну й алегоричну функції, втілюючи риси моралізаторського, сатиричного та філософського дискурсу твору.

Одним із найпоширеніших і найглибших за змістом метафоричних висловів є 吃苦 (chī kǔ) – «їсти гірке». Цей вираз утілює головний принцип китайської етики: терпіння та подолання страждань як шлях самовдосконалення. У романі він пов'язаний насамперед із образом Сюаньцзаня, який проходить через численні випробування дорогою до Заходу. Прислів'я «吃得苦中苦，方为人上人。Chī dé kǔ zhōng kǔ, fāng wéirén shàng rén – Той, хто скуштує найгіршого з гіркого, стане найкращим серед людей» стає моральною формулою буддійської стриманості та духовного очищення. Таким чином, 吃苦 (chī kǔ) – «їсти гірке» у романі набуває етико-педагогічної функції, відображаючи ідею духовного зростання через прийняття страждання.

Вираз 吃斋 (chī zhāi) – «дотримуватись посту» – означає очищення й самоконтроль.

Рис. 3.33. 素饭 (sù fàn) – пісна їжа

У сценах монастирського побуту герої неодноразово «їдять пісне» як акт моральної дисципліни: «唐僧举经，行者陪坐，三人皆吃斋素饭 Tángsēng jǔ jīng, xíngzhě péi zuò, sān rén jiē chīzhāi sù fàn – Учитель Сюаньцзань читав сутру, учні сиділи поруч, усі троє їли пісну їжу». Піст у цьому контексті є не лише утриманням від м'яса, а й практикою духовної чистоти, що відображає ідею спокою і безгрішності (清净 qīng jìng). У цьому розумінні 吃斋 (chī zhāi) – «дотримуватись посту» символізує добровільну відмову від земних спокус і прагнення до моральної гармонії.

Один із найяскравіших сатиричних образів роману – 吃人 (chī rén) – це «поїдання людей». У буквальному сенсі цей вислів позначає прагнення демонів скуштувати плоть святого ченця, але в алегоричному – це метафора людської жадібності, егоїзму та морального занепаду. Рядок «妖精闻得唐僧肉，欲成仙。Yāojing wén dé tángsēng ròu, yù chéng xiān – Демон почув запах м'яса Сюаньцзаня й захотів стати безсмертним» ілюструє спотворене прагнення до духовної досконалості через фізичне оволодіння святою сутністю. Таким чином, поїдання людей стає не лише образом демонічного світу, а й сатирою на людське суспільство, у якому моральна корупція проявляється як «взаємне пожирання» – жорстокість, користолюбство, жадоба влади.

Окремо в романі функціонує метафора «м’яса Сюаньцзаня (唐僧肉 Tángsēng ròu)», що уособлює джерело всіх вісімдесяти одного випробування героїв. Безліч демонів прагнуть скуштувати бодай шматок плоті ченця, вважаючи, що його тіло, як перевтілення 金蝉子 (Jīnchánzi) – «Золотого Цикади» – улюбленого учня Будди й містить силу безсмертя.

Рис. 3.34. 金蝉子 (Jīnchánzi) – «Золотий Цикада»

У цьому образі У Чен’ень втілює ідею духовної спокуси: прагнення отримати просвітлення не через пізнання й аскезу, а через споживання – фізичний акт, який підміняє моральну працю. Автор іронічно підкреслює, що навіть якщо «м’ясо Сюаньцзаня» справді має надприродний смак, його не можна порівняти з «плодом-женьшеню» чи «божественим персиком» – символами істинного духовного пізнання.

Інший важливий вираз – 吃素 (chī sù) – «бути вегетаріанцем», який має глибоко етичний відтінок. У китайській традиції вегетаріанство символізує співчуття до всіх живих істот (慈悲 cí bēi), відмову від насильства та внутрішню рівновагу. У романі Сюаньцзань постає втіленням цієї стриманості: «行者道：‘我师父吃素清心，莫要惊他。Xíngzhě dào: ‘Wǒ shīfu chīsù qīngxīn, mò yào jīng tā – Учитель мій їсть лише пісне, серце його чисте, не тривож його». У цьому контексті

吃素 (chī sù) – «бути вегетаріанцем» відображає ідеал духовної стабільності, який протиставляється ненаситності й тілесним бажанням його супутників.

Вислів 口福 (kǒu fú) – «гастрономічне щастя» у романі має іронічний характер. Він уживається переважно щодо Чжу Бацзе, що втілює людську слабкість і ненаситність. «八戒见食，笑曰：‘我口福不浅！’ Bā jiè jiàn shí, xiào yuē: ‘Wǒ kǒufú bù qiǎn!’ – Бацзе, побачивши їжу, засміявся: Я справді наїмся до схочу!» – цей вислів показує тілесну радість, позбавлену духовного сенсу. Надмірне прагнення до задоволень контрастує з моральною чистотою Сюаньцзаня, утворюючи комічно-дидактичну опозицію «тіло – дух». Через цей прийом У Чен’ень поєднує етику й гумор, наголошуючи, що справжнє щастя не в насолоді, а в гармонії й поміркованості.

Узагальнюючи наведені приклади, можна стверджувати, що дієслово 吃 (chī) – «їсти» у романі набуває статусу базової когнітивної метафори, через яку осмислюється людське буття. 吃苦 (chī kǔ) – означає «засвоєння страждання як необхідної умови самовиховання»; 吃斋 (chī zhāi) – «очищення духу й контроль над пристрастями»; 吃人 (chī rén) – «моральну деградацію»; 吃素 (chī sù) – «духовну дисципліну»; 口福 (kǒu fú) – «іронічну насолоду тілом». Усі ці образи відтворюють філософію споживання як життєвий код китайської культури, у якому акт їжі символізує шлях морального вибору: від терпіння до просвітлення, від гріха до гармонії. Таким чином, фізичне споживання втрачає побутовий зміст і перетворюється на етико-філософський концепт, що визначає не лише матеріальну, а й духовну природу людини.

3.4. Символічно-етичний потенціал харчових реалій як відображення морально-філософського світогляду роману «Подорож на Захід»

Мотив їжі в романі «Подорож на Захід» має глибоку символічно-етичну функцію, яка виходить далеко за межі побутового опису. Їжа постає не лише засобом фізичного існування, а й своєрідним кодом світоглядної структури твору, що відображає китайське розуміння гармонії Всесвіту, рівноваги між тілесним і духовним, між бажанням (欲 yù) і шляхом (道 dào). У межах цієї системи споживання їжі перетворюється на універсальну метафору життя: кожна дія – приготування, поділ, куштування – набуває значення морального вибору, символізуючи шлях людини від тілесного задоволення до духовного очищення. У романі їжа водночас існує у трьох онтологічних вимірах: матеріальному, соціальному та духовному. На матеріальному рівні вона відображає природну потребу та ритм буття; на соціальному – уособлює порядок, ритуал і спільність; на духовному – стає засобом випробування, очищення або просвітлення.

У конфуціанському вимірі їжа розглядається як форма соціального ритуалу та моральної міри. Трапеза є продовженням космічного порядку, у якому кожен учасник дотримується принципу етикету, належної поведінки (礼 lǐ), підтримуючи гармонію суспільства і внутрішню врівноваженість. Такі лексеми, як 斋饭 (zhāi fàn) – «пісна їжа», 饭 (fàn) – «страва, рис», 酒 (jiǔ) – «вино», 席 (xí) – «застілля», формують етичне поле гармонії, де міра споживання відповідає моральному стану людини. У сценах, де монахи ділять просту кашу або п’ють чай, підкреслюється, що помірність – це форма доброчесності, тоді як надмір – свідчення духовної хвороби. Навпаки, у сценах 宴 (yàn) – «демонічних бенкетів» чи 吃人 (chī rén) – «людожерства» порушується конфуціанський порядок, і це стає символом морального хаосу, соціального безладу й духовного падіння. Навіть звичайні побутові лексеми як от: 粥 (zhōu) – «каша», 汤饭 (tāng fàn) – «суп із рисом», 茶 (chá) – «чай» у тексті набувають етичного відтінку, уособлюючи вдячність, скромність і служіння іншим.

Даоський вимір харчового коду роману пов’язаний із мотивом алхімії – перетворення матерії у дух. Даоські реалії, такі як 仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя», 参果人 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшень», 灵芝 (língzhī) – «гриб безсмертя», 仙酒 (xiān jiǔ) – «вино безсмертних», 甘露 (gānlù) – «небесний нектар», утворюють сакральний шар тексту, у якому споживання їжі виступає метафорою духовного випробування. Ті, хто куштують небесні плоди без внутрішнього очищення, караються, тоді як ті, хто приймають їх із вдячністю та смиренням, досягають єдності з Дао.

Рис. 3.35. 内丹 (nèi dān) – «внутрішний еліксир»

Даоське сприйняття їжі пов’язане з алхімічною ідеєю 内丹 (nèi dān) – «внутрішнього еліксиру»: травлення символізує очищення життєвої енергії (气 qì), а процес перетворення речовини – наближення до космічної гармонії. Епізод крадіжки небесних персиків Сунь Укуном розкриває парадокс духовного розвитку: прагнення до безсмертя без морального дозрівання веде не до просвітлення, а до падіння, перетворюючи акт споживання на акт гріха.

Буддійський вимір харчової символіки в романі виявляється через ідеї посту, стриманості та співчуття. Їжа тут є не насолодою, а випробуванням духовної чистоти. Лексеми 斋 (zhāi) – «піст», 素 (sù) – «пісний», 吃斋 (chī zhāi) –

«дотримуватись посту», 吃素 (chī sù) – «бути вегетаріанцем» репрезентують етичну практику звільнення від залежності від тілесного. Сюаньцзань, відмовляючись від ситих страв навіть у стані крайнього голоду, утілює буддійський принцип «перемагати себе» (克己 kè jǐ), утверджуючи ідею духовної незалежності. Їжа в цьому контексті стає моральним показником: надмірність – знак страждання, поділ – акт милосердя, утримання – шлях до просвітлення (涅槃 nièpán). Буддійський принцип помірності, таким чином, виступає антиподом демонічного апетиту, уособлюючи перемогу духовного над чуттєвим.

Водночас у романі присутній сатиричний вимір, у якому сцени бенкетів виконують роль дзеркала людських вад. У Чен'ень через іронію й гіперболу показує контраст між зовнішньою культурністю й внутрішньою жадібністю. Образ демонів, які прагнуть «з'їсти м'ясо Сюаньцзаня, щоб стати безсмертними», є алегорією людської жадібності, егоїзму й духовного паразитизму. Їхній голод не є фізичним – це прагнення поглинути чужу силу, знання, красу, привласнити те, що не належить. «妖精闻得唐僧肉，欲成仙。Yāojing wén dé tángsēng ròu, yù chéng xiān – Демон почув запах м'яса Сюаньцзаня й захотів стати безсмертним» ілюструє спотворення духовного пошуку, коли шлях до істини підмінюється інстинктом споживання. У противагу цьому 宴 (yàn) – «небесні бенкети», де подають 仙酒 (xiān jiǔ) – «божественне вино» і 甘露 (gānlù) – «небесний нектар», символізують космічну гармонію, де частування перетворюється на акт єднання між людьми й богами. Таким чином, автор вибудовує подвійний код: їжа-спокуса – символ гордині, гріха й розпаду, тоді як їжа-очищення – знак мудрості, вдячності та просвітлення.

У підсумку гастрономічний код роману «Подорож на Захід» постає як синтетичне втілення трьох головних філософських систем Китаю – конфуціанства, даосизму та буддизму. Для конфуціанства їжа – це вияв порядку та морального обов'язку (礼 lǐ), для даосизму – алхімічна трансформація в пошуках безсмертя (道

dào), для буддизму – шлях звільнення через стриманість (戒 jiè). Як зазначає (Jia, T., 2024): «у китайській культурі їжа є образом гармонії між Небом і Землею, а в романі «Подорож на Захід» вона стає критерієм духовного зростання».

Морально-символічна ієрархія харчових реалій у романі відображає градацію духовних станів. На найвищому рівні перебуває сакральна їжа: 仙桃(xiān táo) – «небесний персик», 人参果(rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», 灵芝 (líng zhī) – «гриб безсмертя», 甘露 (gān lù) – «нектар безсмертя», це все дари небесного світу, що відкривають шлях до духовного безсмертя. Далі йде ритуальна їжа: 斋饭 (zhāi fàn) – «пісна їжа, трапеза для монахів», 素斋 (sù zhāi) – «вегетаріанська страва», 茶 (chá) – «чай», 粥 (zhōu) – «рисова каша», символи моральної рівноваги й внутрішньої чистоти. Побутова їжа: 饭 (fàn) – «варений рис, їжа, страва», 菜 (cài) – «овочі, страва, гарнір», 汤饭 (tāng fàn) – «суп із рисом», 果子 (guǒ zi) – «фрукт» – належить сфері людського життя, позначаючи доброту, співпричетність і простоту. Нарешті, заборонена їжа, 吃人 (chī rén) – «людожерство» та надмірне вживання 酒 (jiǔ) – «вина» уособлює гріховність і духовне падіння. Ця символічна шкала вибудовує модель морального Всесвіту роману від плоті до духу, від спокуси до просвітлення. Кожен харчовий образ визначає ступінь духовного розвитку персонажа й водночас відображає космічний закон гармонії, за яким навіть найпростіший шматок хліба може стати актом подяки, а небесний плід – причиною падіння, якщо втрачено внутрішню чистоту.

Переклад харчових реалій у романі «Подорож на Захід» становить одну з найскладніших і водночас найцікавіших ділянок міжкультурної комунікації. Їжа в китайській культурі – це не просто елемент побуту, а своєрідний культурний текст, що акумулює філософські, ритуальні, етичні й поетичні значення. Вона поєднує матеріальний і духовний виміри буття, втілюючи гармонію людини й космосу, тому

передача таких образів у перекладі потребує не лише лінгвістичної точності, а й культурно-інтерпретаційної компетенції. Кожен перекладач, працюючи над даним романом, стикається з дилемою: як передати водночас смак, ритуал і символ, не спростивши багатовимірну структуру китайського тексту та не позбавивши його філософської глибини.

Переклад культурно маркованих елементів може орієнтуватися на два полюси – форенізацію, що передбачає збереження національного колориту, та доместикацію, тобто пристосування до культурних норм мови-реципієнта (Venuti, L., 1995). У перекладах англійською мовою, зокрема у версіях Waley, A. та Yu, A. C. (Ed. & Trans.), простежується комбінований підхід: сакральні та символічні реалії передаються здебільшого шляхом форенізації, тоді як побутові через доместикацію. Так, 仙桃 (xiāntáo) перекладається як «Peach of Immortality» із повним збереженням міфологічної конотації; 人参果 (rénshēn guǒ) як «Ginseng Fruit», де дослівний переклад супроводжується коментарем; 素斋 (sù zhāi) як «vegetarian meal», що втрачає ритуальний зміст; 斋饭 (zhāi fàn) як «monastic meal», лише частково відтворюючи етичний підтекст; тоді як 吃苦 (chī kǔ) передається як «to bear hardship», позбавляючись тілесної та філософської метафорики. У результаті відбувається зсув смислових акцентів: у китайському тексті дієслово 吃 (chī) – «їсти» має метафізичне навантаження, воно описує духовне засвоєння істини, моральне терпіння або очищення, натомість у перекладі редукується до фізичної дії, що позбавляє образ етичної глибини.

Проблема перекладу харчових реалій у романі полягає в їхній багаторівневій семантиці. Майже кожна лексема має три пласти змісту: денотативний (назва страви чи продукту), символічний (етичне, філософське або ритуальне значення) і культурно-коннотативний (асоціації у межах національної традиції). Під час перекладу один або кілька рівнів часто втрачаються. Наприклад, 茶 (chá) – «чай» у китайському контексті символізує спокій, духовну зосередженість і єднання з

природою, тоді як англійське «tea» передає лише побутове поняття напою. 酒 (jiǔ) – «вино» у китайському ритуалі означає акт сакрального єднання, але в англійській мові «wine» набуває виключно світського звучання. Навіть звичне 汤饭 (tāng fàn) – «суп із рисом» у перекладі «rice soup» втрачає глибокий етичний зміст, пов'язаний із турботою, співчуттям і милосердям. Через це перекладач мусить вдаватися до компенсаторних стратегій: приміток, пояснень, гіпертекстових посилань аби частково відновити втрачений культурний шар.

У сучасній практиці перекладу дедалі частіше застосовуються мультимодальні форми подачі тексту, які поєднують слово, зображення, звук і гіперпосилання. Як зазначають (Huo, C. Q., Du, X. M., & Gu, W. C., 2020), така гіпертекстуальна адаптація дозволяє створити ефект культурного занурення: у цифрових версіях роману «Journey to the West» харчові реалії супроводжуються ілюстраціями, QR-кодами або інтерактивними довідками. Натискаючи на 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», читач може побачити пояснення про його легендарне походження та зображення плоду з людським обличчям. Таким чином, переклад перетворюється з тексту на досвід, а читач із пасивного реципієнта стає активним інтерпретатором. За принципом «інтерпретаційної рівноваги» (Gadamer, H.-G., 1960), перекладач не лише відтворює смисл, а й моделює когнітивний сценарій, що допомагає іншій культурі адекватно сприйняти оригінал.

Водночас проблема еквівалентності у перекладі роману «Подорож на Захід» залишається однією з ключових. Згідно з теорією (Nida, E. A., 1964) і (Newmark, P., 1988), переклад культурно маркованих елементів має забезпечувати динамічну еквівалентність – передачу не форми, а ефекту. Проте китайські реалії часто не мають прямих аналогів у західній традиції. Наприклад, 斋饭 (zhāi fàn) перекладається як «fasting meal», але при цьому втрачається зв'язок із практиками буддистських монахів; 甘露 (gānlù) перекладається як «divine dew або nectar», однак зникає контекст божественної милості. Часткова неперекладність таких понять є

неминучою, проте її можна пом’якшити за допомогою коментарів, збереження оригінальної форми або візуального супроводу.

Переклад роману у цьому сенсі є не лише лінгвістичною операцією, а філологічним актом інтерпретації. Перекладач стає медіатором між цивілізаціями, який не просто переносить слова, а створює нову семіотичну реальність, де текст живе у двох культурах одночасно. Як зазначають сучасні лінгвісти – переклад культурно маркованої лексики – це створення нового культурного простору, у якому оригінал і переклад взаємно віддзеркалюють одне одного. У цьому контексті гастрономічний код виконує роль універсальної мови людського досвіду – через образи голоду, вдячності, спокуси та очищення він виявляє спільне для всіх культур.

На основі проведеного аналізу можна запропонувати узагальнену модель перекладу культурно маркованих реалій у досліджуваному романі. По-перше, необхідно ідентифікувати реалію, визначити її контекст, символічне навантаження й рівень сакральності. По-друге, проаналізувати ступінь культурної насиченості: побутовий, ритуальний чи міфологічний. По-третє, обрати стратегію перекладу: форенізацію, доместикацію або коментоване пояснення. По-четверте, урахувати мультимодальні ресурси: додати примітки, ілюстрації, QR-коди чи гіперпосилання для розширення контексту. Нарешті, оцінити динамічну еквівалентність, чи збережено емоційно-культурний ефект оригіналу, навіть якщо змінено форму.

Отже, переклад гастрономічного коду в романі «Подорож на Захід» це не механічна передача назв страв чи продуктів, а глибокий процес культурної інтерпретації, у якому перекладач стає тлумачем духовного змісту китайського світу. Через їжу як універсальний символ буття, матерію, що живить і тіло, і дух, У Чен’ень відкриває шлях до порозуміння між культурами, а перекладач, зберігаючи цю гармонію, продовжує створювати простір діалогу між Сходом і Заходом.

Висновки до розділу 3

Проведений у третьому розділі аналіз харчових реалій у романі «Подорож на Захід» дозволив глибше осягнути багатошаровість гастрономічного коду як складової художньо-філософської системи твору. Їжа в романі У Чен'еня не є лише частиною матеріального побуту чи етнографічною деталлю, вона постає як універсальний символ життя, духовного вибору й моральної рівноваги, що віддзеркалює китайське уявлення про єдність людини, природи й космосу. Через образи їжі письменник творить складну метафізичну модель світу, де акт споживання перетворюється на акт духовного становлення, а смакування – на спосіб пізнання шляху Дао (道 dào).

Розгляд семантичних і символічних функцій харчових реалій показав, що вони утворюють розгалужене поле культурних значень, у якому матеріальне й духовне взаємодіють за принципом гармонійної рівноваги. У конфуціанському контексті їжа постає етичним маркером, пов'язаним із поняттями ритуал, належна поведінка (礼 lǐ) і людяність (仁 rén), тобто як спосіб підтримання соціального порядку й моральної гармонії. У даоській системі координат вона уособлює алхімічне перетворення матерії в дух – шлях до безсмертя через гармонію з природою (自然 zìrán). У буддійській традиції мотив 吃斋 (chī zhāi) та 吃素 (chī sù) – «посту та вегетаріанства», стає символом самоконтролю, звільнення від пристрастей і досягнення духовного просвітлення. Таким чином, гастрономічний код роману функціонує як синтез трьох філософських систем, утілюючи концепцію «великої єдності» – гармонії між Небом, Людиною та Землею.

Особливе місце серед харчових образів займають сакральні плоди: 仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя», 参果人 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», 灵芝 (língzhī) – «гриб безсмертя», 甘露 (gānlù) – «небесний нектар», 火枣 (huǒ zǎo) – «вогняні фініки», які репрезентують ідею духовного очищення та морального

безсмертя. Їхня поява в романі несе символічне навантаження: споживання таких плодів стає перевіркою внутрішньої зрілості героя, актом етичного випробування. Зокрема, сцена крадіжки персиків Сунь Укуном постає не просто епізодом бунту, а філософською алегорією спокуси знанням без духовної готовності. Через такі образи У Чен'ень показує, що без внутрішнього очищення навіть божественна їжа може стати отрутою і навпаки, щира молитва й чисте серце перетворюють найпростіший рис чи чай на еліксир гармонії.

У семантичній структурі роману простежується чітка морально-символічна ієрархія їжі: від сакральної (безсмертні плоди, нектар, священні гриби) до ритуальної (пісна їжа, чай, каша) й побутової (щоденні страви, фрукти). Найнижчий рівень займає заборонена або демонічна їжа (м'ясо Сюаньцзаня, людська плоть), що символізує моральне падіння й жадібність. Така ієрархія відображає поступовий рух від тілесного до духовного, від спокуси до просвітлення.

Важливим аспектом розділу став аналіз перекладацького виміру гастрономічного коду, який засвідчив складність адекватного передання китайських культурних реалій іншими мовами. У перекладах роману (зокрема у версіях Waley, A. та Yu, A. C. (Ed. & Trans.) помітна тенденція до поєднання стратегій форенізації та доместикації. Форенізовані елементи (як-от Peach of Immortality, Ginseng Fruit) зберігають міфологічний колорит, тоді як доместикація (vegetarian meal, rice soup) часто спрощує філософський контекст. Перекладач опиняється перед необхідністю балансувати між лінгвістичною точністю й культурною достовірністю, що робить його роботу не просто технічним, а філологічно-інтерпретаційним актом.

Сучасні мультимодальні форми перекладу (з ілюстраціями, QR-кодами, гіпертекстовими посиланнями) відкривають нові можливості для міжкультурного діалогу. Завдяки цьому переклад перетворюється на інструмент не лише передачі змісту, а й реконструкції культурного досвіду. Перекладач стає медіатором між

культурами, який відтворює не лише значення, а й когнітивно-емоційний ефект оригіналу.

Отже, гастрономічний код у романі «Подорож на Захід» є поліфункціональною системою, що поєднує матеріальне, етичне й духовне. Він виявляє універсальний закон буття: справжня їжа – це не те, що насичує тіло, а те, що очищує душу. Через образи плодів, страв і напоїв У Чен'ень формує модель космічної гармонії, у якій кожен акт споживання стає актом пізнання й самовдосконалення. Таким чином, харчові реалії в «Подорож на Захід» – це не лише художні символи, а духовно-філософський інструмент, через який відображено китайське бачення шляху людини до істини, добра і безсмертя.

Художній світ роману демонструє, що їжа у своїй сакральній та етичній сутності є мостом між тілом і духом, між повсякденністю й вічністю. Саме тому гастрономічний код У Чен'еня стає не просто частиною поетики, а основою моральної філософії твору – алегорією духовного шляху, де від спокуси смакування їжою герой приходить до істини духу.

ВИСНОВОК

Проведене дослідження дало змогу всебічно розкрити лінгвокультурну, семіотичну та перекладознавчу природу мовних реалій на позначення їжі в романі У Чен'еня «Подорож на Захід», визначити їхні функції у художньому тексті, прослідкувати реалізацію та здійснити класифікацію за семантичними ознаками й простежити особливості відтворення у перекладах. Отримані результати підтвердили робочу гіпотезу про те, що харчові реалії в китайській літературній традиції є не просто елементами побуту, а складною знаковою системою, яка відображає духовні, моральні та філософські цінності народу. Роман «Подорож на Захід» концентрує цю культурну модель, перетворюючи мотиви їжі на універсальний код морального вибору, спокуси та очищення, через які вибудовується духовна еволюція персонажів і формується етична структура твору.

Теоретичний аналіз наукових джерел показав, що поняття «реалія» у сучасній лінгвістиці зазнало розвитку від визначення як безеквівалентної одиниці до трактування як знака культури, що несе етнічну пам'ять, колективний досвід і духовні смисли. Харчові реалії становлять особливий тип культурно маркованої лексики, у якій поєднується матеріальне й духовне, етичне й естетичне. У китайській традиції їжа є не лише засобом фізичного існування, а й символом гармонії між тілом і духом. Наприклад, лексема 饭 **(**fàn) у романі означає не тільки «їжу» чи «страву», а й «мирне, скромне життя», тобто уособлює моральний і філософський зміст. Так само вислів 吃素 (chī sù) – «споживати пісну їжу» має етичне забарвлення і втілює прагнення до очищення, утримання від пристрастей і духовного самовдосконалення.

Семіотичний підхід до аналізу роману дав змогу виявити багаторівневу структуру харчових образів. На денотативному рівні вони позначають реальні продукти: 米 (mǐ) – «рис», 茶 (chá) – «чай», 粥 (zhōu) – «кашу», 菜 (cài) – «овочі»;

на конотативному рівні набувають оцінних і моральних відтінків, символізуючи скромність, помірність, щирість; а на міфологічному формують архетипні смисли, пов'язані з ритуальними уявленнями даосизму, конфуціанства та буддизму. Зокрема, у романі харчові символи виступають своєрідними знаками трансформації, адже у сцені, коли Сунь Укун куштує 仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя», акт споживання перетворюється на акт духовного пізнання та порушення космічного порядку: «我在那里吃了七次饱桃矣。Wǒ zài nàlǐ chīle qī cì bǎo táo yǐ – Я там досита наївся персиків, смакував їх аж цілих сім разів». Тут їжа символізує спокусу, гординю та прагнення досягти недосяжного – безсмертя.

У межах дослідження створено корпус із 71 харчової лексеми. Побутові реалії: 米 (mǐ) – «рис», 茶 (chá) – «чай», 粥 (zhōu) – «кашу», 汤 (tāng) – «суп» відображають традиційний уклад життя та трудову етику; сакральні: 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», 灵芝 (língzhī) – «гриб безсмертя»,甘露 (gānlù) – «небесний нектар» уособлюють трансцендентний зв'язок між небом і людиною; метафоричні: 吃苦 (chī kǔ) – «терпіти труднощі», 吃亏 (chī kuī) – «зазнавати втрат» – передають філософію самовдосконалення через страждання; комічно-сатиричні: 吃人 (chī rén) – «людожерство»,饭僧 (fàn sēng) – «поїдання монаха» висміюють людські пристрасті, нестримність і духовну сліпоту. Так, у сценах, де демони прагнуть «з'їсти» Сюаньцзаня, їжа набуває символічного значення – це вже не фізичний акт, а алегорія гріховного бажання заволодіти чистотою духу.

Семіотичний аналіз дозволив визначити чотири домінантні групи знаків харчового коду: знаки достатку та гармонії (рис, риба, гранат), знаки довголіття й безсмертя (персик, плід-женьшеню, нектар безсмертних), знаки етики (піст, стриманість, помірність) і знаки спокуси й випробування (сцени частувань демонів, небесні бенкети). Наприклад, у сцені, коли бодхісаттва Гуаньїнь поливає героя

«небесним нектаром», образ 甘露 (gānlù) стає символом духовного очищення: «菩萨拔杨柳枝，蘸甘露，把他手心里写一个‘迷’字。Púsà bá yángliǔ zhī, zhàn gānlù, bǎ tā shǒu xīn lǐ xiě yīgè ‘mí’ zì – Бодхісаттва зірвала гілку верби, вмочила її в небесний нектар й написала йому на долоні знак «омани». Таким чином, харчові реалії виступають засобом символічного моделювання морального світу персонажів, у якому фізичне очищення дорівнює духовному прозрінню.

Порівняльний аналіз перекладів Waley, A. та Yu, A. C. (Ed. & Trans.) показав, що передача харчових реалій потребує поєднання форенізації та доместикації. Переклад 仙桃 (xiāntáo) як «peaches of immortality» передає культурний зміст через калькування, тоді як 人参果 (rénshēn guǒ) у Waley, A. перетворюється на «miraculous fruit», що є адаптованою формою для західного читача. Yu, A. C. (Ed. & Trans.), навпаки, прагне зберегти китайську специфіку, залишаючи оригінальні терміни з поясненнями. Такий комбінований підхід дає змогу водночас зберегти національний колорит і забезпечити зрозумілість іншомовній аудиторії.

Методологічна стратегія дослідження, що поєднала лінгвістичні, культурологічні, семіотичні та герменевтичні підходи, забезпечила достовірність результатів і комплексність аналізу. Застосовані методи: описовий, порівняльно-зіставний, семіотичний, контекстуально-інтерпретаційний та кількісний дозволили розкрити не лише формально-лінгвістичні, а й глибинні культурні функції харчових реалій. Виявлено, що їжа у китайській культурі є метафорою гармонії, а процес споживання – символом духовного вибору.

Результати дослідження мають важливе теоретичне й практичне значення. Теоретично вони доповнюють і розвивають положення лінгвокультурології, семіотики та перекладознавства, уточнюючи механізми функціонування культурно маркованих одиниць у китайському художньому дискурсі. Практично отримані результати можуть бути використані у викладанні курсів «Теорія та практика

перекладу» та «Лінгвокультурологія», а також під час створення навчальних посібників, глосаріїв і корпусів китайської культурно маркованої лексики.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні порівняльного аналізу гастрономічних кодів Сходу та Заходу, вивченні динаміки символів їжі у китайській літературі різних епох, створенні електронного корпусу харчових реалій із перекладами українською та англійськими мовами та розробленні інноваційних методик навчання перекладу культурно маркованої лексики.

Отже, мовні реалії їжі у романі «Подорож на Захід» утворюють цілісну філософсько-культурну систему, у якій матеріальне поєднується зі священним, а харчові образи символізують духовну трансформацію, очищення й моральний вибір. Через такі образи, як 仙桃 (xiāntáo) – «персики безсмертя», 人参果 (rénshēn guǒ) – «плід-женьшеню», 甘露 (gānlù) – «небесний нектар», 吃苦 (chī kǔ) – «їсти гарке, терпіти труднощі», 吃素 (chī sù) – «дотримуватися посту», У Чен’ень розкриває універсальну ідею духовного вдосконалення та гармонії людини з Небом. Дослідження підтверджує, що їжа у китайській культурі є не лише матеріальною категорією, а й мовним і філософським знаком, який втілює глибинну сутність китайського світогляду, де акт споживання перетворюється на акт пізнання істини.

АНОТАЦІЯ СХІДНОЮ МОВОЮ

本论文题为《《西游记》中饮食语言实物的功能与实现》，属于语言学与文化学交叉研究领域。研究以明代吴承恩的长篇小说《西游记》为语料，从语言学、文化学、符号学和翻译学的角度，系统探讨了与饮食有关的语言实物的类型、语义结构、文化功能及其在翻译中的再现问题。论文旨在揭示《西游记》中饮食语言实物的语言特征与文化内涵，分析其在文本中的象征意义与语用功能，并研究其在英译本中的翻译策略及文化传递方式。通过对古典文学中饮食语汇的考察，可以深入理解中国传统文化中«食»与«德» «道»修身的哲学联系，从而拓宽跨文化研究与翻译理论的视野。

饮食不仅是物质生活的重要组成部分，更是中国文化体系中体现«天人合一» «中和之道»等思想的核心符号。吴承恩在《西游记》中通过丰富的饮食意象，构建了一个寓意深远的精神世界，使«食»成为道德考验、修炼过程与精神超越的象征。本论文的研究对象为《西游记》中的饮食语言实物，即一切与食物、饮品、烹饪及饮食礼仪相关的词汇和短语。语料来源于《西游记》原文及其英译本，包(Waley, A., 1942)译本《Monkey: A Folk-Tale of China》和 Yu, A. C. (Ed. & Trans.), 2012) 译本《*The* Journey to the West》。通过全文细读与语料统计，论文共收集并建立了 71 条饮食词语语料库，涵盖日常饮食、宗教饮食、神仙饮食、比喻及讽刺等多个类别。

研究采用了描述法、比较分析法、符号学分析法、语境分析法、定量统计法和解释学方法等多种手段。描述法用于揭示饮食词语的语义特征与结构类型；比较分析法用于研究不同译本中饮食实物的翻译差异与策略；符号学方法用于分析饮食意象的象征意义及文化内涵；定量分析法用于统计饮食语料的分布规律；解释学方法则帮助在整体文化语境中阐释文本的深层意义。

论文的主要内容包括三个方面。首先是理论综述部分，系统梳理了国内外关于«语言实物» «文化语词» «饮食文化»以及«翻译文化负载词»的研究成果，明确了饮食语言实物作为跨文化语义单位的定义与研究范围。其次是理论与方法论基础部分，阐述了本研究的理论依据，包括语言符号学、文化符号系统理论、功能翻译理论及跨文化语义学理论，确立了分析框架和语料处理原则。最后是实证研究部分，作者在建立饮食语料库的基础上，按照语义和功能将《西游记》中的饮食实物分为五大类型：日常饮食类（如米、粥、汤、茶），神圣饮食类（如仙桃、人参果、灵芝、甘露），比喻类（如«吃苦»«吃亏»），以及讽刺类（«如吃人» «饭僧»）。通过语境分析发现，饮食意象在小说中不仅是生活描写的一部分，更承载着深层次的道德与哲学功能。例如，孙悟空偷食仙桃（«我在那里吃了七次饱桃矣»）象征着叛逆与求道的双重性；观音以甘露净化众生（«菩萨拔杨柳枝，蘸甘露，把他手心里写一个‘迷’字»）则象征精神的觉醒与慈悲。

研究结果表明，《西游记》中的饮食语言实物具有多层次的语义结构和复杂的文化指向。它们既是物质文化的体现，也是宗教与道德的象征系统，反映了中国传统思想中«食即修行»的观念。饮食意象在文本中发挥了生活、仪式、神圣、教化与审美五种功能。生活功能体现在人间日常与伦理描写中；仪式功能表现为对祭祀与礼仪传统的再现；神圣功能通过象征修炼与净化实现；教化功能以比喻方式传达道德训诫；审美功能则通过象征与讽刺强化艺术表现力。

综合分析结果可以看出，饮食语言实物是《西游记》叙事结构与文化象征体系的重要组成部分。它们揭示了中国古代社会的伦理秩序、宗教信仰和审美取向，并通过”食”的意象表达了人类追求真理、自我超越的精神旅程。论文的创新之处在于：首次系统建立了《西游记》饮食语料库并进行了功能分类；从符号学角度揭示了饮食意象的多重象征意义；探讨了文化语词在翻译中的跨文化转换机制；并为汉英文学翻译与文化传播提供了可借鉴的实践模型。

本研究的结果对于汉语文化语词、跨文化交际及文学翻译教学具有一定的参考价值，也为东亚饮食文化的比较研究及数字语料库建设提供了素材。未来的研究可进一步扩展到中外经典文学中的饮食意象比较研究、文化隐喻的语料化研究以方向。

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бажан, М. П. (1974–1985). Українська радянська енциклопедія: у 12 т. Київ: *Головна редакція УРЕ.*

Безручко, Є. О. (2023). Особливості вербалізації аксіологічного концепту GÖNÜL («душа») у турецькій мовній картині світу. Київ: КНЛУ.

Влахов, С., Флорин, С. (1960). Непреводимото в превода. Реалии. Български език, (2–3), 168-187.

Воїнська, І. (2022). Стратегії доместикації та форенізації при субтитруванні серіалів (на матеріалі кримінальної драми «Гострі картузи»). Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ.

Государська, О. В. (2014). Семіотична модель як інструмент досягнення смислової адекватності при перекладі (на матеріалі відтворення французьких соматичних термінів українською мовою). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія», 17(2)*, 37-46.

Епікур. (2016). Лист до Меноецея. *Енциклопедія Сучасної України.*

Зарецька, О. О. (2022). Інтерпретативна компетентність дорослої особистості як чинник її самоконструювання. Psychology and Personality, (4). Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 15-26.

Іванов, О. С. (2020). Англійські реалії в сучасних прозових художніх текстах та особливості їх перекладу. Полтавський університет економіки і торгівлі.

Кожедуб, О. В. (2020). Дидактика. *Велика українська енциклопедія.*

Ковтун, І. С. (2022). Відтворення суспільно-політичних реалій української сучасності в італійському медійному дискурсі. Київ: КНЛУ.

Корунець, І. В. (2003). Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). *Вінниця: Нова книга.*

Лазуткіна, Ю., Ганнощенко, С., Ємельянов, Д., Миклащук, В., & Турчина, М. (2015). Функції мови та мовлення. *VII студентська конференція «Перший крок у науку» (Секція «Філологія у сучасному суспільстві»).* Суми: СумДУ.

Попова, Т. С. (2020). Принцип антропоцентризму як категорія сучасного мовознавства. У *Перекладацькі інновації: матеріали X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*. Суми: СумДУ, 159-161

Сніговська, О. (2023). Принципи лінгвокультурологічного підходу в іншомовній підготовці майбутніх фахівців. Українська професійна освіта, (14), 44.

Удовіченко, Г. М. (2016). Генеза становлення поняття «реалія» у сучасному перекладознавстві. Інтелект, особистість, цивілізація, (12), 52–62.

Bloom, B. S. (Ed.). (1956). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. *Handbook I: Cognitive Domain.* New York: David McKay Company.

Dimitrov, C. (2018). Philosophical Hermeneutics Between Gadamer and Ricoeur. Sofia University “St. Kliment Ohridski”.

Gadamer, H.-G. (1960). Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).

Gutt, E.-A. (1991). Translation and Relevance: Cognition and Context. Oxford: Blackwell.

Haken, H. (1983). Synergetics: An Introduction. Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology. Berlin: Springer-Verlag.

Heidegger, M. (2003). Being and Time (V. Kuplin, Trans.). Kyiv: Osnovy.

Huo, C. Q., Du, X. M., & Gu, W. C. (2020). The metaphor and translation of the dish names in Chinese food culture. *Open Journal of Modern Linguistics,* 10, 423–428.

Jia, T. (2024). A Rhetoric Study on the C-E Translation of Chinese Cuisines from the Perspective of Cultural Translation Theory. *Atlantis Press.*

Locke, J. (1690). An Essay Concerning Human Understanding. London: Thomas Basset.

Lyons, J. (1977). Semantics (Vols. 1–2). *Cambridge University Press.*

Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.

Nida, E. A. (1964). Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. *Leiden: E.J. Brill.*

Schafer, E. H. (1963). The Golden Peaches of Samarkand: A Study of T'ang Exotics. Berkeley: University of California Press.

Ullmann, S. (1962). Semantics: An Introduction to the Science of Meaning. Oxford: Blackwell.

Venuti, L. (1995). The Translator's Invisibility: A History of Translation. London: Routledge.

Vermeer, H. J. (1978). Rahmenbedingungen für eine allgemeine Translationstheorie. *Lebende Sprachen, 23*(3), 99–102.

Vetrov, V. (2021). The Linguistic Picture of the World: Alice's Adventures in Many Languages. Baden-Baden: Ergon Verlag, Nomos Verlagsgesellschaft.

Waley, A. (1942). Monkey: A Folk-Tale of China. London: George Allen & Unwin.

Wu Cheng'en. (2002). Journey to the West (Vols. I–III) (Trans. by W. J. F. Jenner). Beijing: *Foreign Languages Press.*

Yang, X. (2017). Study on translation of Chinese food dishes. *Open Journal of Modern Linguistics, 7,* 1–7.

Yu, A. C. (Ed. & Trans.). (2012). The Journey to the West (Revised Edition, Vol. 1). Chicago: *University of Chicago Press.*

Zhang, Y. (2015). Cognitive Underpinnings of the Names of Chinese Dishes. Kharkiv National University Named After V. Karazin

吴承恩。（1592）。«西遊記»。中国古典文学读本丛书。人民文学出版社。

ДОДАТОК А

Таблиця 1.

Словник лексем. Харчові реалії в романі «Подорож на Захід»

№	Ієрогліф	Pinyin	Український переклад
1	白米	bái mǐ	білий рис
2	米饭	mǐ fàn	варений рис
3	米粥	mǐ zhōu	рисова каша
4	糯米	nuò mǐ	клейкий рис
5	米糕	mǐ gāo	рисовий пиріг
6	麦饭	mài fàn	пшеничний рис
7	粗粮	cū liáng	просо
8	粗饭	cū fàn	проста їжа
9	粽子	zòng zi	цзунцзи (рис у листі очерету з начинкою)
10	饼	bǐng	млинець
11	烧饼	shāo bǐng	печений корж
12	饼锭	bǐng dìng	пиріжки
13	大馒头	dà mántou	великі булочки
14	馒头	mántou	парові булочки
15	炳饼	bǐng bǐng	печені коржі

№	Ієрогліф	Pinyin	Український переклад
16	炸油饼	zhà yóu bǐng	смажений корж
17	蛋糕	dàn gāo	тістечко
18	肉	ròu	м’ясо
19	肉羹	ròu gēng	м’ясна юшка
20	猪头肉	zhū tóu ròu	свиняча голова
21	全羊宴	quán yáng yàn	бенкет із цілого барана
22	鹌鹑	ān chún	перепілка
23	唐僧肉	Tángsēng ròu	плоть Сюаньцзаня
24	龙肝凤髓	lóng gān fèng suǐ	печінка дракона й мозок фенікса
25	魔心	mó xīn	серце демона
26	蔬菜	shū cài	овочі
27	花菜	huā cài	цвітна капуста
28	藕	ǒu	корінь лотоса
29	木耳	mù ěr	чорний гриб
30	桂花酒	guì huā jiǔ	вино з османтуса
31	素斋	sù zhāi	пісна страва
32	酸菜	suān cài	квашені овочі
33	火枣	huǒ zǎo	вогняні фініки

№	Ієрогліф	Pinyin	Український переклад
34	汤羹	tāng gēng	юшка
35	果子	guǒ zi	плоди
36	果品	guǒ pǐn	фрукти
37	葡萄	pú táo	виноград
38	碧桃	bì táo	зелений персик
39	盘桃	pán táo	персики безсмертя
40	果脯	guǒ fǔ	цукати
41	糖	táng	цукор
42	糖果	táng guǒ	цукерки
43	糖糕	táng gāo	солодке тістечко
44	甘蔗	gān zhè	цукрова тростина
45	茶	chá	чай
46	酒	jiǔ	вино
47	白酒	bái jiǔ	біле вино
48	烧酒	shāo jiǔ	самогон
49	琼浆	qióng jiāng	нектар богів
50	甘露	gān lù	солодкий нектар
51	豆浆	dòu jiāng	соєве молоко
52	汤	tāng	суп

№	Ієрогліф	Pinyin	Український переклад
53	金丹	jīn dān	золота пігулка
54	草还丹	cǎo huán dān	трав’яний еліксир
55	灵芝	líng zhī	гриб безсмертя
56	玉英	yù yīng	нефритова есенція
57	灵芝汤	líng zhī tāng	суп із гриба безсмертя
58	道果	dào guǒ	плід Дао
59	佛果	fó guǒ	плід Будди
60	慧果	huì guǒ	плід мудрості
61	仙果	xiān guǒ	безсмертний фрукт
62	灵露	líng lù	чарівна роса
63	斋饭	zhāi fàn	пісна їжа
64	素食	sù shí	вегетаріанська страва
65	白粥	bái zhōu	біла каша
66	珍羞	zhēn xiū	делікатес
67	八珍	bā zhēn	вісім делікатесів
68	三鲜汤	sān xiān tāng	суп із трьох смаків
69	汤圆	tāng yuán	рисові кульки
70	乳酪	rǔ lào	сир
71	汤饭	tāng fàn	суп із рисом